

КӨГЛТИН ДАВА

КӨГЛТИН ДАВА

УХАНА БУЦЛТ

ПОЭМ

С (Калм.)2
К 88

Калмыцкое книжное
издательство, 1973 г.

Кугультинов Давид Никитич.

БУНТ РАЗУМА

Поэма.

На калмыцком языке.

Редактор Е. А. Буджалов.

Художник Г. А. Клодт.

Худ. редактор В. Б—У. Арбакова.

Техн. редактор В. Я. Епанешникова.

Корректоры М. О. Шургучинова,

Б. Г. Бембинова.

Калмыцкое книжное издательство,

г. Элиста, ул. Революционная, 8.

1973 г.

Сдано в набор 27.XII-72 г.

Подписано к печати 10.VII-73 г.

Формат 84×100¹/₃₂.

Бумага мелованная.

Печ. листов 7,78

Учетно-издательских л. 8,86

Тираж 1000 экз. Заказ № 6454.

Цена в переплете с суперобложкой

1 руб. 13 коп.

7—4—3
35—73 М

Краевая типография,
г. Ставрополь, ул. Артема, 18.

НҮГДГЧ ЭНГ

«Өдгэ цагш холлгч төр—дэн
боли төвкнүнэ туск төр... Дээг
уга ксж хораж, назр дээр
мөнк төвкнү тогталн — ком-
мунизмш туужлгч мисснй».

*Советск Союзин Комму-
нистическ партин Про-
граммас.*

1

Үкл эмдрл хойриг
Үрглжд цецнэр ниилүлсн,
Жиржцнэд гүүсн цевр
Жирһл үүдэгч усншн,
Генэртэ, зөвүртэ айсарн
Геглзж, тасрлт угаһар,
Герлэрн седкл дүүргж,
Герт бээсн улсн
Өдрэ зовлц-байринь
Өрчэс хооран һарһж,
Ормднь унтршго төвкнүнэ
Одн-шам шатаж,
Үрглжин ик өдрэр
Үүмсн зүркл дүүргж,
Моцартын реквием
Мөңкрлтлэ эмт нишцүлнэ...
Алдр, нер туурсн
Америкин цоохр тугар
Алс авч бүркгдсн
Аллюминь цаһан хээрцгт,
Кесг мишһн дуунаг
Кедэд давж ирсн
Царисн Томасин күр
Цаадк өрэд кевтнэ.
Хойр булһар һоснь
Хоострж, түрэлһн унжулж,
Өнчрсн бээдлтэлһэр һульжнж,
Өөрнь дора зогсна.

Томасин эмдд өрчинь
Тоомсролж эс кеерүүлсн
Цаһан киитн медаль
Цээж өөрнө кевтнэ.
Ханлтин, магтмжин һашг
Хээригин хэврһд мандлна.
Эк эцк хойртнь
Эднэ һанцхн үрнө,
Америкнннь нер дуудулж,
Алдр зөргән үзүлж,
Бэрдэни һалд орлцж...
Бөксиг һашг ээцглнэ...
Томасин хээригин ца
Толһа тус, тедүкид,
Хар булһар креслд
Хатмл һаһ эцкнө,
Цаһан буурл үстэ,
Цагас шарлсн чирэтэ,
Өрч дүүрч ачлһта,
Өндр нурһта генерал,
Эмкэлһэн зууж Тафт
Эрс хэлэж сууна.
Хээригин өөр зогссн
Хойр тагчг салдсиг
Дун угаһар өөрдэд
Дарук хойрнө сольна.
Аштнь кендчн ирх
Адамин бүлин зовлң
Хувацхар цуглрсн улс
Хээриг талагшан хэлэж,
Альчур нүдндэн күргж,
Арһул хоорндан шимнднэ,
Томасла сүл үзлцсэн
Тодлврасн татад һарһж,
Түүнэ келсн үгинь,
Үкснәннь хөөн санж,

Үни седклэсн ода,
Йорта бээж гиж
Йосндан энд иткнэ...

2

Зэрмдэн генткн ирсн
Зэнг, ор ханцхн
Зеткрин хаслицта үгэр
Зеллж дараһарн торлэсн
Өдрмүдин дара эвдж,
Өңлүрт туссн сумншц,
Ки таслж, урдыг
Кишцн татасар хусна.
Тер агчмас авн
Тенгр дорк орчлц,
Алтн шар наран
Арахад өмкүлсн мет,
Нүд чичм харцһуһар
Нурж чееж дарна,
Хэлэц, шаварсн цусна
Харлсн буднар бүркгднэ.
Америк орна күн
Адам Крэйзин жирһлд,
Аңхун төвкнүн бээсн
Атлантикин ус көлврүлж,
Уул мет дольга
Ууртан бүтэд шивж,
Аздлж, шуукрад күгдлсн
Аюл — цунами мет,
Зеткр генткн ирж
Зовлигар седклинь дарв,
Урд, иргч хамгинь
Уга кеж хусв.
Энлүлж зүркинь шарсн

Эн зеткрин учриг
«Альдас ирвч?» — гиж,
Адам Крэйзи түншж,
Халун зовлцгин бүлүд
Хээрлт угаһар хурцлгдсн
Хэлэцэри жирһлэн эргүлж,
Харвж хээхэр седв.
Зуг, хажу метэр
Зүркинь ораж бүтэсн
Зовлц түүнэ санаһинь
Зодж көөһөд тарав.
Иирин аадм цагас
Ииртмж эврэн тогтасн
Зокал тинм: кемр
Зовлц чамур ирвү,—
Негт цуг бийэри
Нарт хааж мандлсн
Дурн мет,

тер

Дуту угаһар бүклднь
Делкэ бийэри бүркж,
Делсж диилсэн үзүлнэ,
Наслцгин килһсэр төмсн
Нашута хату арһмжарн
Нар-көлиг ораж
Нанцхн бийэн үзүлнэ...
Уйдлһта реквиемин айс
Уюрж, урсж асхрна.
Ецсглсн хуурин дун
Йилһрж нисэд геглэж:
«Бичэ түнш,

ормдчи

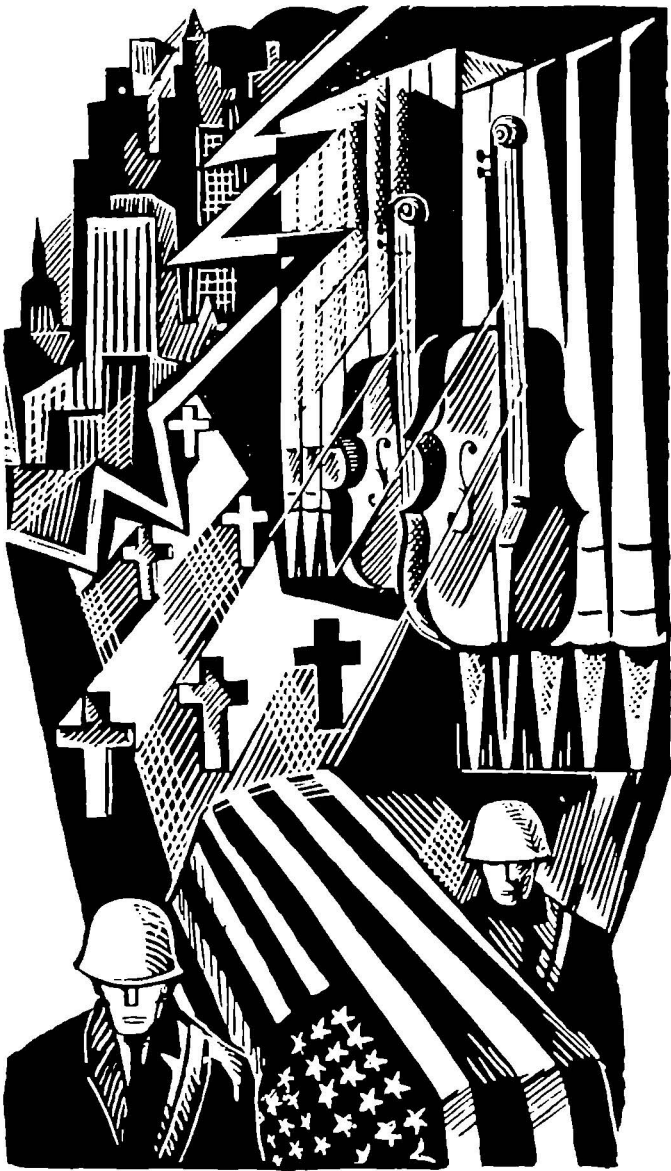
Би уульнав»,— гисшнц,
Зүрк атхж бүтэсн
Зөвүрин өрөлинь даана,
Дарунь виоланчель

Дахж бас геглэнэ,
Көгжм седкллэ ниилж,
Күмни зовлц хувацж,
Үг үлү цагла,
Үрглжин үрн болсндан
Үклэс чигн сүрдлго
Үнн иньгэр элглнэ,
Цецнэри сана-седкл
Цеврлж жирһлд церглнэ...
«Томас уга!» — гиж
Толһаһан Адам цокна...
Томас... һанцхн үрнь...
Тодлвр цагиг эргүлж,
Хөрн жилэ жисэг
Хэрү хэрүлж нискж,
Хөн мөстө, балчр,
Хоовр жөөлн үстэ,
Бийүрнь һаран татси
Бицкхн үринь үзүлнэ.
Бавадж: «Папа!» — гиж,
Байрлж дуулсн дунь
Чилгр хөвин хоцхар
Чикнднь ода сонсгдна...
«Мини пап!» — гиж
Мишэж, хойр һарарн
Күзүһинь ораж, эрклэд,
Күмегинь альхарн илэд,
Халхаснь үмсэж, дөгэд,
Хээкрсн көвүнэннь чирэ
Тодрхаһар нүднднь ода
Тодлврин үлмөһэс босна.
Зуг, хоран булцгас
Зүрк шарклулсн дун,
Һанцхн үрэн гееж
Һаслицгин бэрэнд авгдси,
Генэрэри нарт дүүргсн

Гергиэнь, Катринэнь уульһн,
Бичкн көвүнэнь чирэ
Биллж хооран һарһв.
Адам ормасн бэсж
Арһул хээрцгүр өөрдв.
Цаһан бинтэр оралһата
Цусн уга маңаһинь:
«Томас!» — гинэд илж,
Тогтиж унтсн дүрстэ
Көвүнэнь нер шиндж,
Көөрк, дор ормдан,
Тэвлго түүнүр хэлэж,
Тагчг хадгдад көшв.
Эмд эврэнь залуһур,
Эгрсн көвүнэнь цогцуур,
Негхн өдрин дотр
Нигт үснь цаһасн,
Һаслигин хорид согтж
Һолан цокж, дээвлж,
Зовж Катрин өөрдэд,
Залуннь һар авч:—
«Ядсн эврэнь хөвөн
Ямр гем һарһсндан
Ялла харһж биди
Яхлж ода геесмби?
Нүднэм хар болсн,
Нарнам герл болсн,
Эврэнь цогцасн таслсн,
Энлж, энкрлж, өксн,
Эцкр минн үрн
Экэсн юцгад салсмби?
Эрсд батхн алшго,
Эвлүн, нүл уга,
Зацгнь алтн көвүһим
Заяч яһснднь авсмби?
Адам, Адам!» — гиж,

Айрж Катрин түншж,
Зүркинь тасчен сурврумудт
Залуһасн хэрү сурв...
Зугл көгжмин айс
Зүрк, чееж дүүргж,
Гарлцен экин жөөли
Гарар седкл илнэ,
Өрч мерж зовасн
Өвдкүр баһрулхар зүткнэ...
Эм-шир тасрулж
Ээмшгтэһэр дарсн харас,
Зүүдндэн,
санананнь нег
Зүүншиц серлэр хатхж
Бийэн серүлж
үнн
Бишинь медж байрлдг,
Аврж седкл саатулдг
Арһ уга, ода
Адам тагчгар түншв.
Тедү мет, түүрмд
Термин төмр мерж,
Үнн уга зарһин
Үкллэ харһулсн шиндвр
Күцэхинь сүрдж күлэсн
Күн, серүн бийнь,
Зүүдн болвзго? — гиж,
Зовлңгасн гетлхэр меңгсж,
Серхэр, көөрк, зүткж,
Серлэн ген алдна,
Үзгдл биш, лавта
Үннинь медж түншнэ...
Жилмүдиннь ик зууг
Жирһлиннь хаалһдан авчкспд,
Өлсх-түрх кемпинь
Өмнэн үлдэлго давулчкспд

Тоолжасн Адам Крэйзин
Толһа шуурн алдна,
Төгэлцгд юн болжахинь
Төрүц меддгөн уурна.
Теңгрэр нүүсн үүлд
Терзин герл халхлв.
Оһтрһу цокж цэклж
Орчлц ниргж чичрв.
Нигт күнд дусалмуд
Нииһэр һазрт унв
Турглсн нульмсн мет
Терзин шилэр һоожв.
Цэкллһнэ шарлсн герл
Цогцта аллюминь хээрцгт
Толһа тустнь унад
Түүг чавсн болна.
Адһж ишкэд, хээрцг
Адам бийэри ташрлв.
«Хээмнь, Томас, чи
Хольжад одвч. Зуг
Хур урдк кевэри
Хээрлж деерэс оржана...
Урһц: альмн, кедмн
Урһж шавшад минчих,
Болв тедниг чини
Бат һарчн көндэшго,
Хурц нүднчн сээхинь
Хэлэж ханшго»,— гиж,
Шуукрж, бэрж чадлго,
Шугшад Адам уульв.
Толһаднь, генткн, хатхж:
«Томасин үкэрин нүк
Усн дүүргх»,— гисн
Ухан торлзж орв...
Мицһн жилдэн ецсжэх
Моцартын реквием зогслго

Үаслицгин генэртэ дууһарн
Үазр, нарт дүүргнэ...
Хээрцгин өөр зогссн
Харулын хойр салдсиг,
Цааһас һарсн хойрнь
Цагин кемжэһэр сольв...

3

Йиртмжд лавта бээх
Йилһгдэд уга зокал:
Күн болһнд хөвинь
Күртэж деедс хувахларн,
Кен сэ кесинь,
Кен му кесинь,
Оньгтан авлго зэрмдэн
Онданар, эврэһэри кенэ.
Адамин жирһлэр үлгүрлэд,
Альков, ода хэлэй.
Орчлнд бээдг цуг
Орн-нутгудыг догдлулсн,
Сүртэ һалварн һалзурсн,
Сүркэ сүл дээнд,
Салдсмудын тоод орж
Адам — баахн эмч,
Аврлт угаһар шатасн
Африкин элстэ кедэд,
Көлдэн шав авад,
Кел хортид бэргдлэ.
Кемр хөөнь талдан,
Кен болв чиги,
Күн күүг тини
Күчрэр зована гиж
Келсиг соцссн болхла,—

Кезэд чигн Адам
Иткшго билэ. Болв
Ичр гисн юмиг
Идж хаяд мартсн,
Назр деер күүнд
Ганцхн бийэн тоолсн,
Нартд үзгдэд уга
Немш фашистнрин догшиг
Эврэн бийиннь ээмд
Эплж даасн Адам,
Галзу аңгас тедн
Гатц цусчинь медлэ.
Бийэн харсж чадшго
Бичкн нилх күүкдин
Арн угаднь диилгдж
Аң, шуучх биш,
Арчлж, сана зовж,
Эмднь эмддэн дөңх
Эрүн зокал бэрж,
Асрдиж гиж кезэнэ
Адам урд соңсла.
Хотл Рим делдсн
Хойр көвүнэ туск
Хол хуучна түүк
Ховдгар школд умшла.
Болв фашистнр, тиикд,
Бичкн, көгшн уга,
Генн, ухата уга,
Гемтэ, гем уга,
Эм. эр уга,
Энднь йиллһл уга,
Немш эс болсиднь
Нег тоод орулж,
Харһнулж, дүүжлж, бүтэж,
Хаһад, шатаж, гемтэж
Алсиг то угаһар

Адам үзж ээмшлэ.
Эмнж гемтэсиг эдгэдг
Элдү сээхн эрдмтэ
Энд, ода, Адам —
Эрүл улсиг гемтэж,
Хальдврта өвч зөрц
Хальдаж алжахиг үзж:
«Германя эмчнр эндр
Гиппократын герэс яһлат?
Күн, яһжахмч?» — гиж,
Күндэр түңшж зовла.
Эв харһхла, Адам,
Эврәннь медрлэн, нуувчинэр,
Түрсн өөрк үүрмүдтэн
Тусан күргж, олзлдмн...
Келкэтэ ясн болж,
Келж болшгоһар эцж,
Эрэ эмтэ бээтлнь
Эрэсэн алдр церг,
Зүн үзгэс дэврж,
«Зун миңһн жилд»
Батрсн Гитлерин рейхиг
Балв цокад күүчж,
Берлинд күгдлэд күрч,
Тамас Адамиг тиикд
Татад һарһж аврла.
Үкн-үктлэн мартшго
Үүмэтэ тер кемин
Цагас шарлсн зург:
«Цаажин һашг» — гиж,
Үйэс үйд белглх
Үнтэ тодлвр кеж,
Баринь авч Адам
Батар хөөннь хадһлла.
Өдгэ цагиннь таньлмуд
Өөрдж тер зургл

Хоосн нүд, хамр,
Хожр толһа үзж,
Шилтж, сүрдсн дууһар
Шимндж: «Кемби?» — гихлэ,
«Тана, итктн, сээхн,
Тамни йоралд бээси,
Таньл»,-- гиж Адам,
Һашутаһар мусг гиж,
Һарарн өрчэи заадми...
Дээвлүлж делкэ догдлулсн
Дээнэс алдрсна хөөн,
Сөөни дуусн зүүднд
Солң болж герлтсн
Америка, кермэр ирсн
Аюлла харһсн үрдүдән,
Бахтсн көгжмин дууһар
Баатрмуд гиж тосла.
Цецгс, төрл-сади,
Цецнсн баһчудын дун,
Цевр, байрин нульмсн,
Цеңкр, энкр тенгр!
Хаврин эклцэр, салькта
Харңһу хар сөөһәр,
Экэсн салж, төөрэд,
Эжго көдэд түрсн,
Эрэ чинэтэ тоотнь
Эмнд күрх дарцхта,
Хурһн мет,

Төрскнэсн
Хуурмг заяһар салһгдсн,
Худгт унсн хулд
Меклә ажрһ гидгәр,
Мел адгднь дажргдж,
Мухла-боолас дорар
Мууһин мууһас муулгдсн,
Зовлңгин икиг үзсн

Залу,
генткн,
дэknэс,
Хээртэ төрскн нутгурн
Хэрү хэрж ирэд,
Ядсн, күцсн, дуудсн,
Йосан һартан авад,
Ончта сулдхврн аһарар
Оошган дүүргж киилснэс
Элвг үлү хөв
Эн наснд бээхий?
Уята нохан бийнь,
Ухата юмн кевтэ,
Тэвгдснәннь хөөн бахтж
Таван хаңһаж хурдлна,
Сүүлән хүрүлж, байрлж,
Сулдхврт ханлт өргнэ!
Бэрәнэс алдрсн Адамин
Байринь келхмн биш!

4

Зуг, удл уга,
Зунын эклцэр Адамиг,
Деед йосна закаһар,
Дэәнэ халхар дуудулла.
Инэмсклсн жилмһр чирэтэ
Иирл Тафт кабинетдэн
Ивтркэ нүдэр шинжлж,
Итксн бээдлтөһөр хэлэж:—
«Адам Крэйзи, соцсти,
Адта Гитлер диилгдж
Алдр мана төрскн
Америкин хортн Европд
Хорагдсн болвчн... болһаж
Хэлэлтн!» — гиж, босад,

Наполеона бээдл харһад,
Нартын зурад һарарн
Германяс зүн үзгүр
Генткн зааж зогсв.
Алдр Далан көвөһүр
Алхж зөргөрн күрсн,
Ода күртл мана
Ончта сээхн нөкд
Орсни, советин һазр,
Ормаж Адам үзв.
Хэлэцинь медэтэ генерал
Хавлж, хош инэж:
«Эндүржэнэт, Адам. Тергн —
Эрт. Пирл-Харборин
Өшөһөн авх цаг
Өөрдэд ирв. Шар,
Сольр нүдтириг арлмудаснь
Сөңглж далаһур хайхмн,
Эс гиж олзлж
Эврәннь саттелит кехмн.
Тедниг дарна гидгнь
Төр биш. Зуг,
Бидн немшмүдиг дурасн
Бирдир бишвдн. Гуманизмин
Аврта, хээртэ тугиг
Америк өөдөн бэржэнэ.
Эн дээнд маднд
Эмчнр олар кергдгдх.
Эврэхсэн биш,
нам
Эвд эс орсн
Японцирт эмнлһэр дөңнх
Ядсн цаг ирв.
Тер учрас...» ирл
Тиигж келж бээтл,
Шуугатаһар үүдн секгдэл

Шулун-дулун күүкн:
«Гемим тэвти, алдр
Генерал, таңла күүндх
Хойр үг бээнэ!
Хооран һарий!» — гиж,
Гилс Адамур хэлэж
Герлтэ мишэлһ белглж,
Генералын һарас авад,
Герин булцгур көтлв,
Ардагшан дэки эрги
Айтаһар мусг инэж,
Өскөһөн өргэд, агчмд
Өндэс гиж, генералын
Халх үмси, шимндэд
Халуһар келхэн келв.
Хэрүһинь соңси, эрклсэр:
«Хармнжанч?» — гиж өөлв.
Хойр һаран өргж:
«Орж өгчөнэв, зөв!
Ода авр!» — гиж,
Һарари үүдн талагшан
Генерал зааж инэв.
Ардаснь үүдннь хааж,
Адам талагшан эргж,
Гемэн сурси бээдлтөһөр
Генерал: «Күүкм» — гив...
Акад юмби, зервк
Агчмд үзж шинжлси
Цецкр, альви нүдтэ,
Цегэхи төгрг чирэтэ,
Маштг эвтэки нуриһа,
Мацнадан шавшулси үстэ,
Баахи күүки Адамд
Байр гентки белглв,
Тодлвртнй таалмжта бээдлнй
Тодрха кевэр хадгдв.

Генерал күүрэн утдулж,
«Герлин гемин» тускар
Адамас соньмсж сурж,
Аш сүүлднь эмчиг
Америкин нер өөдлүлх,
Алдр үүлмүдинь элвгжүлх,
Дээнд авчахин тускар
Диглж зэңглэд босв:
«Төрскн орн-нутгимдн
Туужин күнд хаалһар,
Деедсин өршэсн хүвэр,
Делкэ һардх кемүр,
Либерал Рузвельт угаһар,
Линкор мет шуд,
Лавта маниг күргх,
Цагин неквр эврэр
Цецн ухаһарн күцсн,
Төрскидэн эңкр президент
Трумэн бээнэ»,— гиж,
Халтаһар келж генерал
Халучрхж Адамиг үдшэв...

5

Америк — Германь биш,
Аврдг орн-нутгинь,
Либерал биш Трумэн
Линкор мет шудынь,
Инрл эмч келснэ
Илдкгдсн ээмшгтэ үннинь,
Делкэ кезэчн мартшго
Дөчн тавдгч жилин
Август сарин зурһанла,
Адам күмилэ хамдан,
Сингапурт, частьд бээһэд,
Соңсж сүрдэд буцла.

Тер өрүһэр, гентки,
Тенгрин чилгр ораһас,
Эрлг чидлэн сөрж,
Элвг арһан олзлж,
«Энола геј» самолетар
Элчэн кеһэд илгэж,
Хонсю арлд сүүрлсн
Хиросим, муульта балһснур,
Америкин харалта белг —
Атомн бомб хайж!
Зугл, агчмд, хойр
Зун мицһн күн,—
Гемтэ, гем уга,
Генн, ухата уга,
Эм, эр уга,
Эврэ, күүнэ уга,
Бички, көгшн уга,
Бүгд нег тооһар,
Күмни һарар делдгсн
Күчтэ һалвар шатагдж!
Наадк зун мицһнь
Нарта орчлн деер
Күнд, эдгшго шавта,
Күмни ичр дуудж,
Аштнь хорхан медж,
Америкиг хараһад үлдж!
Атомн бомбар хорасна
Ашнь ямриг медх,
Эәмшгтэ дэврлһнэ хөөн
Эмд үлдсн улсд
Ямр хор атом
Ясн-цусиднь күргдгиг
Гүн номин шинжэр
Гүжрж нэрнэр йилһх,
Дамшлт, сурһмж авх
Даалһвр деерэс авсн

«Эй-би-си-си» командын
Эмчирин тоод орсн
Адам Крэйзи нааран
Августын сүүлэр ирлэ,
Энлсн Хиросимин өмс
Эврәннь нүдэр үзлэ.
Эмч инрлин келсн
Эн бээжл,— гиж,
Гашутаһар Адам санж,
Гаслнгар чеежнь дүүрлэ.
Өөрхн-өөрхн бэргдсн
Өндр чолун гермүдиг
Атомн бомбин һалв,
Аюл һазрла ниилүлж.
Хая энд-тенд
Хөвэр үлдсн хорасд
Зеткрлэ харһсн улсиг
Зөөж цуглулад дүүргж,
Арһ-чидлэрн тедниг
Адам дөцнхэр санв.
Эмчин медрл-эрдмөн
Энд үзүлхэр шиидв.
Күмни зовлц үзж
Күндэр эврэн зовдг
Эмч нөкдрэн дахад
Эрт нааран ирв.
«Эй-би-си-сиһин» дарһ
Эмч-химик, дээч
Капитан Артур Даллес
Караг, шүвтр күн,
Болв даалһсн даалһвр
Болһаж, дигтәһәр күцәдгтәи
Өөдлсн мөн. Ода
Өмн эн йовна.
Хуухлсн күншг үнр
Хамрар угтж орв.

Шуукрж һашутаһар саналдлин,
Шугсен түңшлһн соңсгдв.
Чирәннь ормд хоосн
Чингтрсн шарх болсн,
Һар, кәл уга
Һазрт кевтхсиг үзж,
Хуухиннь үсн босж
Хооран Адам ишкв.
Догдлсн зүркән бәрж
Дор ормдан көшв.
Медәтә япон эмч
Мусхлзж эдниг угтв.
«Тана кәдлмш» — гисншңгәр
Тагчгар гемшәж хәләв.
Хиросимин төгәлд бүүрлсн
Хол-өөрхн балһсдас,
Эмчир, студентир, йирин
Эгл улс оларн,
Эврәннь сән дурап,
Эм-дом, хот
Хувц авч, зовли
Хувацхар нааран ирцхәв.
Адам юмсур тедн
Аралдж тагчгар кулылдв.
Өөгүрнь үксн улсиг
Өкәлдж зөөһәд һарһв.
Сөгдж япон эмч
Сөөлицкә цуцрсн дууһар:
«Эмч Накамура» — гиж,
Эврәннь нерән келв.
Өвчтә улсин цаасд
Өмннь тәвж үзүлв.
Дөчтә... Далта... Арвта...
Дөнтә... бер... залу...
«Шатж, шатж» — шарх
Шавин учрнь — һанцхн.

Эднд диагноз тэвлһн
Эмчд йир гөнгн.
Урһмлас ави эклж
Ухата күн күртлд.
Эмдрл өгдг хээртә
Эрүн герл

ода

Ээмшгтә хорн болж:
«Герлин гем». Түүг
Гөңгүүлж эдгэдг арһ,
Эм эмтнд одачн
Эндрт олдад уга...
Хурняста чирәтә Накамура
Холас ирсн эмчирт
Хавчлдад багарн кевтсн
Хуучта улс үзүлв.
Цаһан хуча дорас
Цог метәр шатсн,
Харал тәвсн догшн
Хэләцс угтж шигдв.
«Янки» гиж, хоорндан
Японцнр һәәлж шимндсинь
Сохр улсин бийнь
Соңсж, аашсн улсур,
Өвдкүрән, дургоһан үзүлхәр,
Өмнәснь өндәс гив.
Эмәсн бәәдлтәһәр Накамура
Эмчнрүр гилс хәләж:—
«Күндтә коллегмүд, кемр
Күүндх санан бәәхлә,
Келмрч угаһар, англяр,
Күүнддг бичкн күүкн
Энд кевтнә»,— гиж,
Эвкәтә, цуһлата күүкнүр
Эдниг кәтлж ирв.
Өргн күртлән оралһата

Өкэр бичкн күүкн
Сүрдж, ээсн бээдлтөхөр,
Сүүкнж тагчг кевтв.
Зувк дор гилвкж,
Зовлигин икиг үзжэх,
Алг хар нүдн:
«Авр!» — гисн дүртөхөр,
Адам талагшан хэлэв.
Барун нүднь бинтэр
Батар таг боолхата.
«Менд» — гихэсн ичж,
Менрж Адам зогсв.
Эмч жөөлн дууһар
Эвлж күүкнлэ шимндхлэ:
«Гут бай!» — гиж, күүкн
Гүрмтөхөр арһул келв.
Эн күүкн шавтснд
Эврэн гемтэ мет,
Адам өөрнь үлдж
Арһулхнар, сонсгдсн дуундан
Өвдсн седклиннь жөөл,
Өрчдэн төөнрсн харм,
Орулж, күүкнүр өкэж:
«Нернчн кемби?» — гив.
Негт үүнэ седкл
Зүркэри аңхрсн мет,
Зувкан өргж күүкн,
Зөрг немсн бээдлтөхөр,
«Намико» — гиж, хэрү
Нэрхн дууһар келв.
«Кедүтэвч?» — гиж сурхла
Күүкн: «Тавтав» — гив.
Яхлж, Адам, арһул:
«Яһвч, хээмнь», — гив.
«I am what I am»¹

---

¹ Ода бээсн би—би бишв (англ. келэр).

Иткги, талдан билэв.
Экиншь уг би
Эс соцсен төлэдэн
Зөвтэ, өршэцгү деедсэр
Засгдув. Экм келлэлм:
Буру харһсиг оньдин
Бурхд деерэс үздми.
Зөвтэ бээж. Өрүһэр
Зарала наадхар һазаран
Зөвшөл угаһар харлав.
Тингсен төлэдм намаг
Теңгр деерэс цокв.
Эндэс би, ода,
Эдгэд һарснаннь хөөн,
Эмч эдгхч гинэ,
Экэн оньдин соцснав.
Герч — деедс! Зугл,
Гемим тэвтхэ», — гиж,
Намико уульв. Һанцхи
Нүднэснь нульмсен асхрв.
Хээлж уюрсн Адам
Хавтхасн альчур харһж,
Намикон цээсн халхас
Нульмс сагар арчж:
«Эмч үн келжэнэ,
Эдгхч» — гиж уйдад,
Элк урсж келв.
Невчк тогтисн бээдлтөһэр
Намико Адамур хэлэж:—
«Нааран мини аак
Негчн ирэд уга.
Уурлжах бээдлтэ. Би
Уульхшив. Зуг та,
Буйн болтха, аакдм
Буруһим тэвтхэ гинит!
Ик гидгэр санжанав,

Иртхэ»,— болж эрв.
«Эрхи биш келнэв,
Экхи ирх!» — гиж,
Нээлсн күүк иткүүлж,
Намикод Адам келв.
«Өвчиннь тууж» хэлэж
Өвдкүртэ: «Лейкепеня» — үзв.
Намрин сүүлэр шарлсн
Нэрхи шарлжи мет,
Цуцднь күүрг болж
Цус бэрдгэн уурж,
Лейкоцит мицнэс бууж
Лавта үкл зарлж.
Цаһан бинт заагур
Цусн ивтрж чиихлэсиг
Уутьрж Адам үзж,
Удан тэвлго шилтв.
«Америк Япон хойр
Ата булалдсн марһанд,
Хирохито Трумэн хойрин
Хоорндк ик ноолданд
Хээмпь, Намико, чи,
Хүвсхж шуугсн һалвд
Хуһрсн бура мет,
Хорагдсан ода меджээнчи?
Тоомерта генералмуд штабиннь
Тагчгт зураһан кехлэри,
Ору-һарудан чамаг
Орулсн болхий тедн?
«Зарала наадлав!»...О,
Заяч!» — гиж Адам,
Түцшиж тагчг сууж,
Түрү уха ухалж,
Нүднэснь дусж һоожсн
Нульмс төртөн авлго,
Гейүрж бишлэл кежэтл,

Гентки, хэрү ирсн,
«Эй-би-си-си» командын
Энд йовх дарһ:
«Deus vult»¹ — гиж
Деегшэн хэлэж келв.
Адам талагшан хэлэж
Арһулхнар: «Соцсти, коллега,
Арви зурһата күүкишц,
Америкин офицер ялжахмт?!»
Японц талагшан хэлэж
Ярзаж инэхэд: «Мана
Эмч немшррин бэрэнд
Энлсэн санжана» — гив.
Энд-тендэн болһаж
Эргэд хэлэчкэл, дарһ,
Эзи күүнэ бээдлтәһэр,
Эрки биш эндр,
Кен ю кехинь
Келж цуһарад даалһв.
Альк гемтәһэс ямр
Анализ авхин тускар,
Дарһин дууһар келж,
Дахулж эрвэхсэн һарв.
«Бийән залу кевәр
Бәрдгиг дасти, эмч,
Ноггог васи харж
Хотасан үзүлт!» — гиж,
Хээкрж Адамур шүрүлжж,
Хэлэцәрн идсн болв.
Медрл икән латинәр
Медүлж деед авб.
Цергин йосар Адам
Цеглж хоорад зогсж
Цеңсн дууһинь ормдан
Цецн тагчгар соңсв.

---

¹ Деедси занан (латин келәр)

«Хортна чирэд, ичкевт,
Халхарн нульмс ноожулси,
Омгта, диилси цергин
Офицер!» — гиж, чишкв.
Төртөн келсинь авлго
Тагчг зогссн Адамиг
«Ээжэнэ» гиж капитан
Эврлһән улм икдүлв.
Бэржэх эврәннь йосна
Берк чидлин эмтэд
Дуршж согтад, ода
Дурндан һалзурж авб.
Дотр нүдэрн эврәннь
Дүр хэврһэс хэлэж,
Оошгнь улм өрггдж,
Омг немгдси болв.
Түүг үзж Адам
Түрүн эндр, дотран,
«Мууха эргүвч» — гиж,
Мусг инэж, тесв.
Энүнэ тагчгиг ода
Эндүһэр толһачнь тээлв.
Хэрү өгч чаддго
Хэрг «интеллигентд» тоолв.
Тиигж медлһнэ уршг
Түдлго бийән үзүлв.
Хэрж ирэд, асхни
Хотан уухар суухла,
Хоолд хот орлго,
Хооран Адам һарла.
Адамур хэлэж өөрксдән
Артур мусг инэж:
«Asinos non cigo!»¹ — гиж
Аглж дөөглсэр келв.

---

¹ «Элжгиг төртөн авхмн биш» — (латин келэр).

Өөркснь ахлациннь шүвтрлн
Өгжөж цахад инэлдв.
Адам түүг соцсж
Алнж хэрү эргв.
Цээсн чирэтэ

капитанур

Цээлзж шулунар өөрдв.
Халучрхсн нар бийнь
Хавтхас пистул татв.
«Хачкнав» — гнсн санан
Халуи толнад торлэв,
Мел лавта хахан
Медж нег мөслв,
Эс хадг арн
Энүнд уга болв,
Агчмд төрсн шиндвр
Адамг диилснь илдв.
Мундириннь захас дарниг
Модьрунар Адам өргв.
«Генн учрар нарһсн
Гемим тэвтн, ги.
Эс гихлэчн, ноха,
Эн ормдчн...» — болж,
Киитн пистулын ам
Килхтж мацнаднь наав.
Ду тасрж өөркснь
Дор ормдан менрв,
Үнидэн «Ноггор васуи»¹
Үзж тедн ээмшв.
Өврэн нарһжасн ахлач
Эм-шир тасрв.
Шар лимона көрс
Шаххла хардг бусргшц,
Хар киитн көлсн
Халһрж, моһан нүдэр,

¹ Уга боллһна ээмшг — (латин келэр).

Цаһасн мацнаднь чиихлэв.
«Цэс гинэд хагдх...
Цаг уга... хагдх...
Үкл... хээрн мини
Үнтэ сээхн жирһл...
Ичр... ээж...» гисн,
Иим санан агчмд,
Торс-торс гиж,
Толһаннь эк дүүргв.
Акад юмн, ода
Антенэр хавлгдсн мет,
Артурин толһад хэврһэс
Адамин шиидвр орв.
Эрвжго удхларн лавта
Эмнэсн салхан иткв.
Хар пистулын амна
Харцһунь өсж, өрггдж,
Энүнэ эмдрл сорх
Эц зах уга
Далад, күриж, хүврв,
Көвц болад, генткн,
Көлнь ормдан нуһрж:
«Гени... учрар... һарһсн...
Гемим... тэвтн...» — гиж,
Адамин көлд мөргж,
Артур салдаж унв.
Адам пистулан бултулж,
Алцтрж көшсн улсур
Хэлэж, киитн дууһар:
«Ханвт?» — гиж сурв.
Үүдн талагшан эргж
Үкс һазаран һарв.
Өрчднь бүтсн ур,
Өтрлж эс һархла,
Хаһрад тиирж, бийиннь
Хоран гисн болв.

6

Назаран харснаинь хөөн
Галвар чинсн чеежнь
Ацхун сээхн асхна
Аһарт сулдад, тэвгдв.
Өндр, цевр тецгрт
Өнгтэ одд чирмлднэ.
Шарлсн сарин хавсн
Шавшж шинэри дүңгэнэ.
Адам ховдглж оошган
Аһарар дүүргж киилв.
Төвкнж сөөһин Хиросим
Төгэлцдэн эргэд хэлэв.
Цегэхн усн мет
Цевр тецгрин герлд,
Балһсна нурсн эрсмүд,
Бэрлдэни халунд унсн
Салдсмудын көөсн күршн
Сунад эргнд цецкртнэ.
Терэ, үүдн уга,
Тер бийнь унлго,
Ора бүтн зогссн
Ор һанцхн бээшн,
Балһсн нурсиг бийэри
Батлж үзүлсн кевтэ,
Үксн улс заагт
Үрэн хээсн экшн,
Уутьрмж, гейүр орулна.
Урд, эн кемлэ,
Улаж, көкрж, алтрж,
Эмд улсин шууганд,
Эрүн сээхнэн үзүлж,
Эмдрлд хансн балһсн
Ө-чимэн уга,
Түмн жилмүдт иигж

Таңх кевтсн болна.
Унсн эрсмүд заагур
Уралан болнаж, саглж,
Алхц болһндан чочад,
Адам, күүнэ нүдл,
Гес ишксн болж
Генткн хэврһшэн өсрнэ.
«Күш ишкж йовхла —
Көлд жөөлн» — гисн,
Нег дэкж бэрэнд
Немш келснь сангдна.
Худл! Хиросимин өмсн
Хуухлж тавг шатанал
Одахн буслж шнигсн
Ота һолын көвэд
Шилшц, эмн уга,
Ширгсн ус хэлэв.
Эрлгин нутга һол
Энд үзсн болв...
Һазр деер генткн
Һанцхарн үлдсн Адам
Нурсн балһсд, үксн
Нью-Йорк, Берлин, Парижин,
Нүүлтэ чолуд заагур,
Наснаннь туршд йовж,
Нег эмд кү,
Нуста жуургчн болтха,
Нүдэрн хээсн болна...
Нилх күүкдин чишклһ,
Негт, зөөр кевтэһэр,
Чикэн сонртулж, күлэж,
Чиңиж олхар седнэ...
Төгэлцгин таңх тагчг
Төөнрж чееж дүүргнэ...
Орчлцгд өнчрж Адам
Ор һанцхарн үлдж...

Ошц-ошцас ншилж
Оһтһу дор, урд,
Зүркни таал болж
Зүүцэлһэрн Жирһл үүдэсн
Магтмж Японa — сакура,
Мишэсн гейшс уга,
Уужмд шовуд уга,
Уснд захсн уга,
Урд, өмн уга!
Тецгрэс алдрж ниссн
Теркэ очн мет,
Байр оньдин өгдг
Балет чигн уга,
Беркэр седкл көндэдг
Бетховен чигн уга,
Цевр ухаһан белглдг
Цецн Толстой уга,
Цаһан санан, харштаһан,
Цаг бас уга!...
Экнь дурта күүкндэн,
Эцкнь нээлсн көвүндэн,
Көвүн эцкр амргтан,
Күүкн иргч үрндэн.
Зу күрсн көгшд
Зунква деед бурхндан,
Цуста алач — алсндан,
«Гемим тэв!» — гиж,
Гиигрүүлж килнцэн тэвүлх,
Герэсни сүл цевр
Гейүртэ үгэн келх,
Цол өглго, агчмд,
Цогц, эминь авсн
Цогд шатсн улсин
Ацата сүмсд түңшж,
Э-чимэн угаһар
Аһарт ээрсн болна...

Назр деер нурсн
Ганцхн Хиросимин өмсн,
Авргч өндр тенгрт
Ассн мөнк одд..
Эн хойриг ниилүлсн,
Эц, йорал уга,
Архулхнар Моцартын реквием
Адамин хоострсн седклд,
Э уга көгжмэр
Эмдрлин герлэр геглзв,
Хагссн көдэд унсн
Хурин дусал метэр,
Хуурин енсгсн айс,
Хээртэ өр цээлһншн,
Цецн евөгч өнгэрн
Цегэрж, цецглж өсв..
Толһа деер мандлсн
Теңгр,

Назрт — Хиросим...

Теднлэ, генткн, асхндк
Теңкэн уга цүүгэн
Хэврһэс хутхлдж орад,
Хээлж, умшар урсж,
Тер уханд орснас
Теңгр,

Хиросимин өмн

Эмэж, Адам, ода
Эврэн, бийэн гемшэвчн,
Жигшэтэ тер цүүгэн:
«Жирһл бээнэ!» — гисн,
Жиңнсн хоңхар

уха

Жиңгс гиж хатхж,
Седклд ичртэ байр
Серүлж, хооран нисв.

Гейүрж, уха тунгаж,
Герүри Адам темцв.

7

Хораһурн орж Адам,
Харцһуһар, шам шаталго,
Хувцан тээлэд кевтж,
Хучаһар толһаһан бүркв.
Негг буру һарһснши,
Нарт орчлигас, цугас,
Бийәсн чигн бас,
Бултх дурн күрв.
Эндр үзсн хамг
Эрвлэж нүднд торлэж
Эрвэкә метәр ниснә...
Олн зүсн ухан
Орж толһа дүүргнә...
Нөр хагссн мет,
Нүдн аньгдј өгхш...
Атомшн нуувч сексн
Алдр ухана тускар
Адам һашутаһар бишлэлв.
Цусн... үкл... харал...—
Цивилизацин аш болв.
Ииртмжин зүүшәнә нуувч
Йиліж олхар зүтксн,
Хээртә орчлигин сээхнд
Хээлж авгдад мөргсн,
Алдр гүн номтир,
Аштнь тана күңклти,
Үмслһәрн зууһад мицһиг
Үкүлх халу зөөсн
Үр
һазр деер

Үүдэх гиж саилт?
Улцхдж өргмжтэйэр ниссн
Ухананнь герлтэ зүткмжэр.
«Орчлцгин нег нуувч
Олв!» — гиж, байрлж,
Нартд түрүн зарлхларн,
Нильс Бор, Эйнштейн,
Нертэ Резерфорд, Ферми,
Наадк номтнр бас,
Нежэдэр тана олсиг,
Нэрн номин ашиг,
Нээһиннь олж ницүлж,
Нагасаки, Хиросим деер,
Нарт сүрдөж хайж,
Нультснд, харалд хуврүлхиг,
Тагчгт нуувч секхлэрн,
Тадн сансн болхийт?
Намикон нүднэс асхрсн
Нультсна һанцхн дусалыг,
Тана номин секлһнэ
Туурсн ашин байриг,
Үннч Фемидин дүүжид
Үрглжин өмн чицсүрдхлэ —
Алькнь деед, дор
Авхинь тадн ухалт?
Уга боллго, уга!
Ухан хоома хойр
Нинилдго гиж зарлсн
Нигт үг бээдг.
Уга боллго, уга!
Ухан, ухан... болв...
Ухана күцклин нилчэр,
Нег гүн номт,
Нерни төлэ биш,
Аштнь күмнд сә,
Арктикин мөс хээлүлж,

Африкин кедэ услж,
Амулц аштнь белглх,
Ода деерэн болхлаг,
Онтрһу түүнэс хээрлг,
Мисхлд мана һазриг
Мицһн эцгд тарах
Энергий секж олад,
Эзндэн бэрүлхлэ, яахмби?
Эзнь кен болхмби?
Эрүлий аль адтай?
Эргүй аль ухатай?
Аадм цага питекантропд
Атомн бомб бэрүлж,
Бийэн, бас төгэлдэн
Бээхиг тер хорахла
Кен гемтэ болхмби?
Келич, Ухан!» — гиж,
Нөр угаһар Адам
Ноолдж чеежлэрн гөвдлдв.
Үүмж, бийдэн нег
Үнниг сексн болв.
«Мини» гисн үгиг
Медэд уга питекантроп
Талдан улст, лавта,
Тушаһан халдашго билэ.
Күмнд эмтин ик
Килнц һарһсн күн,—
Туужин хол эклц
Түрүн болж, цээлзж,
«Мини!!!» — гиж хээкрэд,
«Мана» гисиг хусснь.
Орчлц, ода деерэн,
Орн-нутгудт йилһгдж,
Орн-нутгуднь дотран
Олн эцгд йилһрж,
Угаты болн байнта,

Улан болн цаһанта,
Бээтл... йиртмж күмни
Бээдл-бэрц медлго,
Түүнэ эрүн шагшавдин
Түрүһәр күцсн кемжэ
Анхрлго,— зөвэр эрт
Атомин нуувч секж...
Ода деерэн болхла,
Ончта цецнэ зааврар,
Күмнэ буру-зөвтөһинь,
Күнд хар көшүрэр,
Күзүн, пурһарнь зодж,
Күсл, сапан-седклинь,
Үйр сээхнэр ясрулж
Үйлһж болхмн билэ».—
Тиигж санад Адам
Тачкнж гентки инэв.
Өөрнь кевтсн күн
Өсрж серэд, босад.
Хучаһинь татад, Адамд:
«Хар даржана»,— гив.
«Ханжанав!» — болж Адам
Хэрү эргэд сүүкнв.
Унтсн бээдл һарһж
Удан, өр цээтл,
Ухалж серүн кевтв...
Мандлсн сээхн нарар
Маһдурк өдрнь эклв.
«Эй-би-си-синһэс» һархар
Эрлһ Адам орулв.
Эннлһтэ бэрэнд бээснэс
Эрүлм эвдрв,— гив.
«Эврәннь үгән» Артур
Эс хармисн бээдлтэ.
Удлго хэрү Адам

Уужм төрсн нутгурн,
Ода дэжж салшгоһар,
Орад күрэд ирв.

8

Лзиг, Европиг бүклдн
Адта чидлэри күүсн,
Дэвжж шатад аздлсн,
Дээнэ заль нааран,
Дала һатц бээх,
Дүүри жирһилэр дүрклсн
Америкүр һэрэдж күрхлэри,
Амулцигин эки болж.
Адам эки түрүндэн
Бичкнэсн ави таньдг
Балһсна олн уульһсар,
Һүднд оньднн эцкр
Нью-Йоркар йовһар йовв.
Цуг урдк кевэри,
Цаг сольснн уга.
Шилэри нарид артрсн
Шин гермүд немгдж.
Манхэттенэ тал дунд
Магтгдсн «Рокафелла-сэнта»,
Зун давхарри теңгрт
Зөрж күрхэр сөрсн
«Эмпайр стейт билдинг»,—
Эвдрлго ормдан зогсна.
Уолл-стрит шуугж
Урдк кевэри буслна.
Олн зүсн герлэри
Опчрж Бродвей шатна.
Ори-путг бүклдэн

Өөк бэрэд байжж...
Өвчтэ удан кевтэд,
Өндэж дэknэс йовдгиг
Дасжах күн мет,
Дэknэс урдк жирһлүрн
Орхар ода Адам
Оли зүсн «партид»,
Урдк таньл-үзлиннь
Уха, хэлэц медхэр,
Хая биш ирж,
Халж күүрт орлна.
Хэврһэс өөрхи үүрмүднь
«Давжанац, болж»,— гиж,
Дораһур өгсн докъя
Алмацж өврэд хэлэж,
Алдсн үгдэн һундна.
Японд үзсн хамган,
Яхлхан мартж келхлэ,
Дун угаһар зэрмнь
Дурго нүдэр хэлэнэ.
Дэн гисиг кесгнь
Дэврлһнд, дирилһнд тоолна.
Адгнь, бээдлэринь хэлэхлэ,
Алдр стратег болна.
Орчлигд атомн бомбни
Ор һанцхи эзи —
Ода күртл, йосар,
Онц биш, хамдан,
Нег хортнла ноолдсн,
Ни-неги болжах,
Эрэсэн толһа деер,
Ээлнж,
        бомбан бэрэд,
Һазрин эз аштын
Һанцхи Америкэр кех
«Гүн уха» дээрэс

Гүүлгсн зэцг тарна.
Орн-нутгиннь тускар
Оларн күүидлг болвчн,
Зуг орн-нутгин
Зуунас — йирн йиснь,
Онц бийиннь арн
Олхар эндэн зүткнэ,
Үг биш — мөңг
Үилж тедн тоомсрлна.
Сай саржцнсен доллартань
Сээнэ тоод бээнэ.
Хавтхд уга болхла
Хоосн толһатад тоолгдна...

9

Адамин эк-эцкнь
Аляскур, бичкн цагтнь,
Алт, нефть хээсн
Эмт дахад йовж.
Заячин тэвсн хөвэр
Зөөр олж авад,
Зөвэр байжсн бээж.
Зуг, дегд ховдглж,
Цаглань эндэс хэрлго,
Цаста-мөстэ назрт
Царцсм, яһсм, аштнь
Ханядар эцкнь өцгрж.
Хэрж аашсн экднь,
Зуур генткн поезд
Зогсасн тонулчнр, эмт
Сүрдэхэр хасн сумн
Сүүжэрнь тусад шавтаж.
Зурһан наста көвүтэһэн

Зеткрлэ харһсн гергн
Ард Нью-Йоркд үлдсн
Ах хадмурн ирлэ.
Авһнь сана зовж
Ачан өкэрлдг билэ.
Эврәннь көвүнлэ эдлэр
Энүг өсгхэр шиидлэ.
«Адам манад төрүц
Ацан болхн уга.
Бидн — өнрлм» — гиж,
Берэн төвкнүлж авһнь
Үнн седклэн келдмн.
Үкхэн медсн бернь,
Энлж зовжасн бийнь,
Эцкрлж көвүһэн таалж:
«Эмч болич!» — гиж
Герэслж келсиг Адам
Генн ухандан тодлла.
Экэн өңгрсиг Адам
Эн насндан мартшго.
Үкэрэс ирсн хөөн,
Үүмсн, хээлсн авһнь,
Грем, эврәннь көвүтөлэн,
Герүүрн ачан авад:
«Ах дү хойр
Адам, Грем -- Крэйзи!
Нег-негэн харсж,
Нииһэр бээтн», — гилэ.
Дундын школын хөөн
Деед сурһальд орлһнла,
Адамд, көвүндэн бас,
Авһнь ишженерин институтд
Ортха гиж, эврәннь
Олн тоолврин диг
Селвгэн өглэ. Болв
Седклэн Адам цээлһж:

«Эрки биш би,
Экиннь герэс күцэж,
Эмч болнав»,— гилэ.
«Эзнэ дурн. Толһата
Эмчир чигн ода
Му бишэр бээнэ.
Мини ухаһар болхла,
Мана өдгэ цагт
Машин төгэлнд улм
Элвгжжэхд — инженер болси
Эвтэ билэ» — гиж,
Эврэлэрн авһ болв.
«Дурта сурһульдан орж
Дуус. Насичи күцтл
Нерндчи батлгдж тэвгдсн,
Чини эк-эцкчи
Чидлэн нөөлго күцэсн
Зөөр, тодл келсим,
Зун мишһн доллар,
Бүклдэн, цент күртлэн,
Банкд өсж кевтнэ.
Сурһулян чилэтлчи һаруһинь
Сүл күртлнь би,
Арһарн даанав» — гиж,
Авһ маасхлэж инэж,
Ачан тинкд байрлулла.
Эмчин сурһуль суржаһад,
Эмилһнэ инструмент кедг
Компаня үнтэ цаасдт
Кевтсн мөңгэн хуврулж,
Дэн эклсн жил
Дигтэ институт төгсэж
Цергт Адам мордв.
Цаг ээмшгтэ болвчи,
Адам ода герүрн
Эмд-мөнд ирж,

Үнтэ цаасднь йосндан
«Үнтэ» бээсинь иткв:
Тэвсн түүнэ мөцгнь
Тавн холван өсв...
Адам цэргин хөөн
Адһлго көдлмш шинжлв.
Олн зүсн зарллһнас
Олвртаһинь хээж шүүв.
Көл-һарнь бүтн
Көдлмшэн сээнэр медлг
Эмч залу күн
Эндр үнтэ билэ.
Ташр цэргэс эрт
Тэвгдж һарсн Адамд
Тааста көдлмш олх
Таалта арһ билэ.
Таньл-үзл үүрмүднь,
Төрл-саднь бас
Зэңг-зүүһинь зөөлцлэ,
Зэрмнь, шоглсн болж,
Һучнд өөрдсн наснаннь
Һару-оруһинь тоолла,
Бээхтэ, мөцгтэ, одачн
Баахн белвсн гергднн
Нерд, үг заагт,
Наадсн, инэсн бээдлтәһэр
Наалдулад орулад келж,
Нүдинь шилтэд хэлэж,
Эмч ю келхинь
Эс күлэсэр... күлэдмн.
Германьд һарлцсн көвүһән
Гремән геесн авһ
Томас Крэйзи эврәһәрн
Тоолж бас: «Бичә
Адһ» — гиж келэд,
Адамд селвгән өгдмн...

10

Шуугата балһснд өдр
Шулуһар давдг болвчн,
Хара бээсн цагла
Харлж күрисн тодлвр,
Немшин күчр бэрэнд
Нүди үзсн хамг,
Үксн Хиросимин эрсмүд,
Үзгдл болж торлэж,
Уха дүүргэд зоваж,
Уудьврар чееж дарна.
Тегэд чигн Адам,
Теслтнь чилсн хөөн,
Түрүн харһсн больницл
Травматолог эмч болв.
Эмчин орм эзлвчн,
Экн түрүндэн, давсн
Дээнд мартгдсн хамган,
Дэкснэс сергэх болв.
Цаг үрэлгө медрлэн
Цаарандиь гүүдүлж, шүтж,
Селвг медэтнрэс авч,
Седклэн тэвж дамшж,
Удлго төгэлнд сэн
Урн эмч болв...
Нег дэж, өдрэр,
Нарта үдин алднд,
«Өвджэнэ!» — гиж түңшсн,
Өкэр чирэтэ күүк.
Санитармуд өтрлж һазарас
Сагар авч ирв.
Мөрглдсн хойр машинэс
Мөр болад, шавтвчн,
Эмд һарч. Чирэнь,
Ээсн учрас, цээж.

Таньдг күүкнэ өцтэ.
Толһаннь эх салвчж,
Тодлвран эргүлж, Адам,
Таньхар седв — болхш.
«Тафт Катрин» — гиж
Цааснд неринь бичхлэнь,
Цаг хол бишд
Энлсн Хиросимүр йовулсн
Эмч — генералын чирэ
Агчмд холас ирж
Адамин нүднд үзгдв.
Байр тиикд белглсн
Баахн күүкн сангдв.
Агчмин тер байрт
Адам ода ханж,
Арһулхнар, сагар, эрэ
Альхан махмудтнь күргж,
Болв эмчин йосар
Болһаж шинжлэд хэлэж:
«Күңкркэнь шуурж» — гиж
Келэд цааснд бичв.
«Долан хонгин зуур
Дуулхт!» — гиж күүкнд
Төвкнүлхэр эмч келв.
Тернь эс итксэр:—
«Үнний?» — гиж сурхла,
Үүмж, гентки, Адам:—
«Тана эцк генсрал
Тафтиг таньнав»,— гив.
«Үнэрий?» — гиж дэкиэс
Үкс күүкн сурв.
«Танигчи бас таньнав.
Түүнэ тускар — хөөннь
Тодрхаһар келнэв. Ода
Эрнтгенүр!» — гиж өтрлж
Эмч заксар келв...

Удлго нааран адһж
Уурлсн, үүмсн бээдлтә,
Тафт орж ирәд,
Тулж ормдан көшв.
«Крэйизи?» — гиж генерал
Күмсгән өргж өврв.
«Бив, генерал»,— гиж,
Босж Адам зогсв.
«Хиросимд, доктр, тана...
Халучрхж һарһсн... үүл
Би сәәнәр меднәв...
Болв, күүкм яһва?
Шавтву?» — гиж Тафт
Шулудулж хәрү күләв.
Эмчин келсиг соңсж
Эргж хәрү һарв.
Алнтрж түүнә ардас
Адам тагчгар хэләв.
Уурта генералын цухлын
Учринь тәәлхәр седв.
«Айстан тер килцхтшго,
Артурин ааль» — гиж,
Адам төвкисн болв.
Тафтас санан салж
Талдан, төрүц талдан,
Таалмжта чирә үзв...
Дәкнәс биш! Урдкас
Даву байр, генткн,
Өрчднь төрж Адамиг
Өргж нисүлн алдна.
Катринә келсн үгнь,
Көркхн сәәхн чирәнь,
Альвлж инәлһ цацсн
Асси хойр нүднь,
Герләр жирһл дүүргж
Гегәрж уханд толлгдна.

Экнэснь гилтэ Катринд
Эврэннь жирһлэн, Адам,
Дарх, нуух угаһар,
Даранднь келж өгв.
Дээнд үзсн хамган,
Даарж, өлсж, түрсэн,
Намикон тускар келхлэ.
Нульмсан арчж Катрин:—
«Болж, болж!» — гиж,
Босад аминь бэрдмн...
Сапан-седклэн мэдэд,
Сээхнэр эдн үүрлв.
Үүрлв? Эндү үг!
Үнинь келхлэ, хоюрн,
Заяч төрлһ өгхлэрн
Заасн шиидвртэ мет,
Үзлцлгө өдр давхла,
Үүмж зовдг болв.
Зуг хойраннь йосн
Зовлц өмн бээж.
Катринэ эцк Тафт
Крэйзини нер келхлэ,
Цусан үзсн үкршиц
Цухлтж, килцхтж, цээлэж.
Залаһан таслж, төрүц
Зөвшөл өгшгө болв.
«Хэлэжэ, терчн удлго
Харин цааснд орх!
Адамшиц улсд удлго
Америкд орм олдшго!
Дээнэс, үнинь келхлэ,
Дезертир болж зулснла
Төрл болшгов!» — гиж
Тафт күүкнүрн хээкрлэ...
Дими, генерал! Көсрө!
Делкэд, күчтэ цергиг

Даву күчтэнь
                                чидлэрн,
Эс гихлэ
                                ухана
Эсв, мек олзлж
Диилж гедргэн цокдг!
Демократическ парть наадкан
Даву күчтэ
                                чидлэрн

Эс гихлэ
                                ухана
Эсв, мек олзлж
Диилж гедргэн цокдг!
Дур диилснь туужд,
Делкэд үзгдэд уга!
Дуриг алж болхмн,
Диилж, зуг, болшго!
Алдг танд, генерал,
Арн бас угалм.
Алхин төлэд, күүнд,
Адгтан зөрг кергтэлм.
Зөвшэл угаһар алхд
Зөрж та чадшголт!
Ахрар товчлж келхлэ:
Адам Катрин хойр,
Тафтин зөвшэл угаһар,
Татж таслж болшго,
Нуһлж хуһлж болшго,
Ни бүл болв.
Жирһл, жилмүд герлтхсн
Жигтэ сээхи дурн,
Эмдрлин сээг, түүнэ
Эмтэхиг

                                Адамд түрүн
Шинки ода үзүлв.
Шинэр орчлн хэлэж,

Дотрасн залу герлтж
Делкэ дулалсн болв.
Урд үзсн мунь
Улм
    өдгэ сээг,
Харцну сөөг нээлһсн
Хээртэ һал мет,
Адамин седкл герлтхж,
Амулцгин магтмж болв...
Дурн — герл. Тер,
Дууна айс мет,
Таалж, эрклүлж, өкөрлж,
Теврж толһанинь илх
Махмуд уга. Зуг,
Маш ик седкл
Аштнь махмуд олж,
Алти үрнд төрж,
Эк-эцкиннь жирһл
Элвг байрар дүүргнэ...
Түрүн һарсн көвүндэн,
Тоомсрта авһан тевчж,
Түүнэ нерэр эцкнь
«Томас» гиж нерэдв.

11

Хойр жилдэн күүкнэсн
Холд бийэн бэрсн,
Крэйзи Адаминг холж
Күргндэн эс тоолсн,
Тафт генералын ур
Тэвгдсн бээдл һарв.
Зе көвүн олдсн
Зэцг авад байрлж,
Эвцхэр күргн күүкнүрн

Эн гиичд ирв.
«Энола гей» самолетын,
Царцаха өнтө, бичкхи,
Цутхси шухмр алтн
Наадһа — макет зеедэн
Наһц эцкнь белгльв.
Адам, шоглси дүртәһәр:—
«Атомн бомб дутжана.
Бас нег дутжахань —
Бичкхи Хиросим»,— гив.
Авһ Томас Крэйзи
Арһул һош инәв.
Ирснднь эцкдэн ханси
Ик байрта Катрин,
Холькан эклсиг соңсж,
Хэврһәс төриг талдан
Хаалһар авч һарв...
Жилмүд, медмжән угаһар,
Жисж дараһарн өцгрв.
Сансар биш, эврәһәрн
Сән мууһинь сольв.
Хөрдгч зун жилд
Харш күмнд болси
Атхсан тэвдго гүлгн
Адамин авһиг авб.
Үрн уга Томас
Үвән ачдан үлдәв..
Шиншлц «Герлин гемин»
Шин больниц тосхж
Эврән ода Адам
Эн энд болв.
Нагасаки Хиросим хойрас
Нааран ирсн улсиг
Өцгәр эмнх зар
Орчлңгар Адам зарльв.
Адамин седкл буульси

Ахр статья дарунь,
Удлго деед бийднь,
«Уоркер» газетд барлгдв.
Эн өдрэс авн
Эклж оли үзгэс
Эс күлэсн, уршгта,
Кесг дашкан, холькан
Кемжэн угаһар асхрв...
«Американ хортдла» ноолддг
Аврлт уга комиссь
Адамиг наар гигүлв.
Догшар сурлһа авч,
Дорд үзгүр зааж:—
«Бэрэнэс таниг сулдхсн
Большевикүдт көдлжэнт?» — гиж;
Шүрүтәһәр мөшкөч сурв.
Шуд хэлэж, һацаж:
«Худл!

Американцир биш,
Хээрэн, дуран
тедити
Хулдхш!» — гиж келв.
Мөшкөч байрлсн бээдлтәһәр,
Мел үг үгәрнь,
Тодрхаһар бичж, һаринь
Төвүлж Адамиг һарһв.
Маңһдуртнь газетсин халхст:—
«Мана орн-нутгт
«Төмр көлүгин» цааһас
Төвлж нааран тэвсн
Товин сумн илдкгдв:
Эмч

Адам Крэйзи
Эврэн нуувчан секв.
«Саглхми!» — гисн оли
Статьяс һарч ирв.

Холас таньл-үзлнь,
Холер гемтэхэс мет,
Үзн хооран бултж,
Үкс зулдг болв.
Күргнүрн генерал Тафт:—
«Коммунист!» — гиж хээкрхлэ,—
Үүд зааж Адам
«Үнтэ» төрлэн көөв.
Кинтн хэлэцэр залуһурн
Катрин мусхлэж хэлэж,
Тагчгар нег бичг
Татж хартнь бэрүлв.
«Улан эмч, болһал
Удлго ун-һозуртаһан,
Уунн көвүтэхэн, гергтэхэн,
Уга болхч!» — гисн
Һэ цаас Адам
Һазрт үмгэд хайв.
«Ээжэнч?» — гиж жөөлнэр
Эрүн седклэр сурв.
Келсинь эс сонссар:
«Кесгэс нааран чамла
Күүндхэр билэв»,— гиж,
Катрин уха тунһав.
«Адам, сээхн иньгм,
Айстан болшго юмнд
Оралдж бичэ орич.
Олн чамаг медж
Ошана гисн — дими.
Үнинь келхлэ, бас,
Үнтэ мини үр,
Үлү авад чи,
Цуг эмтнэс даву
Цецн болхар седнэч.
Зэрмдэн, халучрхад гихви,
Залу күүнэ нернлэ

Эс ирлсэн модьрун
Эндү харһнач» — болв...
Иигж Адамин бүлд
Иткл эклж эвдрж,
Эс медлснэ шарх
Ээврлж сүүрлэд буув.
Эцкиннь уха Катрин
Эврәһән кеж келв.
Зөрж, келсинь бурушаж,
Зөвән Адам илдкв...

12

Цаарандан эрвжго юмнас
Царцдгиг Катрин дасв.
Зөрм зовлң-байран
Залуһасн нуудг болв.
Өдр ирвэс улм
Өсж өкәр болсн
Томас эднэ бүлиг
Торһж ода бәрв...
Өлгэд унтж кевтх
Өкәр бальчр көвүһән
Уха тунһаж Адам
Удан хэлэж өврдмн.
«Һазр деер түрүн
Һаң, хагсу днилж
Бүрлдсн эмдрлин экнэс,
Бүтү харцһу холас,
Үкл, дән, түүмрәр,
Үйэс үйүр дамжж,
Өдгәһүр зүтксн генн,—
Орчлцгин бээдлд багтж,
«Томас» нертә
күмни

Тоод орсн — жигтэ!
Түмн жил хооранд
Түрүн эцкирин негнь,
Арслцла кедэд харһж
Аминь шуучж алад,
Эмд эс үлдхлэ,
Немшин бэрэнд би
Насан таслен болхла,—
Нүдэн секж, Томас,
Нарт үзшго билэч!
Күмни жирһл, тииклэ,
Кедү үнтэ болхв?
Дүнцүлм түүнлэ жиндмн
Делкэд бээхий?» — гиж,
Толһаһан зээлж Адам
Тагчгар бишлэл кедмн,
«Уга, уга!» — гиж,
Улицхтж хэрү өгдмн...
Жилвксн жирһлин дольгаһар
Жил жилэн сольв.
Төвкнү күлэсн санан
Төрүц дими болв.
Хойр
    ээмшгтэ дээнэ
Хоорндк завсрин төвкнү
Дуудж,
    түүнэ төлэ,
Давсн туужин татлһнд,
Дулахн хаврин һазр
Хаһлж, буудя тэрэд,
Хөвин урһц урһах,
Герлтэ модд заагт
Гедргән кевтж, шовудын
Жирһлһ духуцж сонсхин,
Жирһлин эмтэ авхин,
Дурлх, байрлхин төлэ,

Дээлдсн улс бөкнэ,
Болв, завср уга.
Бомб... водородн... нейтронн...
Бактериологическ дээнд белдлн...
Хиросимд дөчн тавдгчд
Хаһрсн бомб ода,
Меддг улсин келэр,
Мел бичкхн наадһа...
Корей... Гватемала... Суэц...
Келхлэ — келн муурхмн.
Альдаран болв чигн
Америк «харсхар» ирнэ,
Бомбан атхж, цугиг
Бийсинь... бийэснь «харсна».
Атомин чидл һанцхн
Америк бэрсн цаг
Эгрж,
    нартд ода
Ээмшгтэ дөрлдэн болв.
Ата булалдж цуһар
Атомн бомбар агсж,
Күн болһнд, һундалго,
Күртэх арһ хээнэ.
Күмни ухан гүжрж
Күүг олар хорах
Күсл тэвж, эврәннь
Күңклэн эрж зачна...
«Бичкхн» атомн бомбин
«Бииллһнэ» аш үзснд,
Өссн «нк бомбин»
Өмнк көдлмш санхла,—
Худл уга, йосндан
Хуухин үсн босна...
Таарж наадсн көвүһэн
Тагчгар хэлэж Адам:—
«Хөвчн ямаранв?» — гиж,

Хөөтний үзхэр седнэ.
Хол-өөрхнд хархла —
Харцну буди болна.
Томасн иргчин тускар
Тафт бас санж,
Амрлннд харсаннь хөөн,
Арһарн, эврәннь хэлэц
Болвержах уханднь орулхар,
Бийлэнь шидрдхэр шиндв.
Арв күрсн көвүнд
Америкн туужас шүүһэд,
Алдр йовдлмуд келхлэ —
«Эрэсэн тускар ода,
Аав, келч», — гиж,
Аальж зень сурна.
Тафт инэж зееһэн
Таалж: «Орсмудчн — негрмүд
Зуг цаһан чирэтэ.
Зута улс!» — гив.
Өвдг деерэснь зень
Өөлсн бээдлтөһөр бууж:—
«Сүртэ бэрэнэс папиг
Сулдхсн орсмуд — сэн!
Орсмуд — негрмүд болхла,—
Олн мана негрмүд
Ончта улс!» — гиж,
Томас хэрү келв.
Тагчг ухалжаһад Тафт:—
«Эцкэн дураж эн
Эргү боли гижэнэ.
Уха сурһхмн!» — гиж,
Уурлж дотран санв.
Тиигжэтл: «Шулудтн!» — гиж,
Телевизорур тедниг Катрин
Цаадк өрөһэс, үүмж,
Цецнсн дууһар дуудв.

Бахтсн байрлсн чирэтэ
Баахн диктор тагчгар,
Чикэн сонртхсн бээдлтәһәр
Чицнж бээхнь үзгднә.
Күн соцсад уга
Күчр сээхн айс
Соцсјах мет дикторин
Соньмссн бээдлнь герлтнә.
Телевизорас болхла — хоосн
«Ти-ти-ти» — гисн
Нигт нәрн дун
Нисж өрә дүүргнә.
«Күмн эврәннь тууждан
Космосур алдрв!» — гиж,
Негт бийнь диктор
Ниссн мет зарлна.
«Спутник» гисн соньн
Советин үг, тиикд,
Күмни чикнд хадгдла.
Күндәр саналдж Тафт:
«Кен тәвсинь үзсмб?
Келлти!» — гиж маһдлв,
Тачкнж инәһәд Адам
Тафт талагшан хэләж:
«Үнн, генерал, үнн!
Үзжәхшив — гиж келәд
Нүдән аньчкснантн хөөн —
Наричн уга болна!
Алдр Америкәс наукарн
Ард үлдсн Эрәсәд
Альдас спутник олдсмб?
Бичә итктн — «спутник»
Бээдгән уурх», — гиж,
Бахтж, шоглж кель,
Тафт ормдан нүүхлэж
Тагчгар бас марзав...

Дээнд спутник олзлхла,
Дэврлн келһид, харслһнд
Тус ямр болхинь
Тус-тустан номтир,
Туурсн генералмуд, журналистир,
Хэлэцэн келж, космосд
Хоцрсн төрскэн темдглж,
Зэрм һазрарнь нам
Зөрж йос шалһж,
Телевидень, радио, газетд
Түлклдж, чичлдж, хээкрлдв.
Космосар көдлх шишлн
Комиссь президент бүрдэв.
Космос тер жилмүдт
Күмни уха авлла.
Туужд нерэн үлдэж
Түүрн космосур ниссн
Советск нохасин хөвд,
Седклэрн американец болчкад,
Ташр деернь патриотмуд,
Тер бийнь жилвтж,
Үлү үзэд, кемр
Үнинь баһар сурхла,—
Эврәннь хөвөн ноханла
Эдн дольцх билэ.
Бичкн Томасин бийнь:
«Би космонавт болнав.
Тенгрүр кермэрн нисж
Тендэс сар сөңглж
Авч ирэд энд
Арви долларас хулднав,
Авнта?» — гиж, шоглж,
Ааван байрлулдг билэ...
Нарт орчлнгин улсиг
Нислһэрн ясж сээхрүлсн,

Өдгэ цаган
                                космосур
Өөдлж
                                тууж өргсн,
Хэврһэс һазриг хэлэж
Хээртэ сээхинь үзүлсн,
Цаһан цевр санань
Цацгдсн байртнь мандлсн,
Гагарин Юрий кермэри
Һазриг зун нээмн
Минутын бийд эргэд,
Менд ирснэ хөөн
Тафтгин амна бийнь
Тагчгрж хаагдад бөглрв.
Цуг орн-нутгудын
Цуснь халун баһчуд
Космонавт болх шиндврэри
Күсл бийдэн кев.
Кен һазр деер
Көдлмш кехэр үлдхнь,
Космосур нисх керминь
Кен кехнь медгдхш...
Томас Крэйзи бийдэн
Талдан көдлмш санхш.
Арһ-чидлэн нөөлго
Астроном шүтж умшна,
Эсв тооһин халхар
Элдү сээнэр дасна.
Циолковскийн тускар
Цаг хармнлго соньмсна.
Эк эцк хойрнь
Энүнэ зүтклһ үзж,
Хэрү цокж харшллго
Хооридан мусхлэж чирмлднэ,
Наснь ирхлэ эврэн
Нээһинь олх гилднэ.

Наснь иргл... болв
Цагин хол

соньн

Цецн эврэ зокалта:
Тулгдж ормдан зогсвч,
Түргэр уралан гүүвч,
Эрkn бнш тер
Эргж чамур ирнэ,
Бүклднь өгхэн өгч,
Бас авхан авна.

13

Катрин Адам хойр
Көвүнәннь шнидвр бурушаж,
Талдан хаалһар сурһульд
Түүг ортха гив.
Нурһ-турунь батрж
Насарн залу болсн
Томасла эцкнь нег,
Томанинь йилһж сән
Товчлгч күүндвр кех
Эв кесгэс нааран
Эндр күртл күлэлэ.
Залу улсин йосар
Заһсна хар түрс,
Үгд нөкд болдг
Үнтэ коньяк тэвж,
Эцк көвүн хойр
Эврәннь хэлэцән келлдж,
Нег сө бүклднь
Нөр угаһар давулла.
«Нисэч... Өдгэ цага
Нартд юн болжахинь
Нүдән секэд, Томас,

Невчк ухалад хэлэлчн!
Газр деер, үзжэнч,
Ганцхн орн-нутг,
Завср угаһар, оньдин,
Зүн үзгт, өөрэн,
Зогсл уга дээлднэ.
Тернь, Томас, мана
Төрскн нутг Америк!
Газрин захд үүдсн,
Наслцгнн икиг үзсн,
Бичкхн Вьетнамд
Бидн кеду жилдэн
Дээлдж, то уга
«Динлвр» бэрж бээнэвдн?!
Зуг дэн урдкарн
Зогслго одачн болат!
Үнндэн алдр чидлтэ
Үнтэ мана төрскнд,
Бичкхн Вьетнамиг динлх
Бомбс, чидл бээнэ,
Болв иткич намаг,
Динлвр малнл керго,—
Дэн маднд кергтэ!
Нолар асхрсн цусн
Ноожж, алтнд хүврж,
«Бэнк оф Америка»
Боли «Чэйз Манхэттенэ»,
Бас чиг талдан
Банксин сейфд орна.
Туурмж Америкд болсн
Тер банксин зөөриг
Хэрү эргүлж хүврүлхлэ—
Халун улан цусн
Харлем, Дорд, Гудзонар,
Харлж деврэд асхрж,
Нью-Йорк балһсн

Небоскребмудтанан хамдан,
Цусн дор биди
Цунар үлдх билэвди!
Цент болінь тенд —
Цусн, нульмси, келси!
Цусн...» — гиж давтж,
Тагчгар үг болһнинь
Тодлж, өврж, ээмшж,
Чицнси Томасин үүмси
Чирэ хэлэж Адам,
Чиркдэн коньяк кеж
Көвүтөһэн харһулж ууж,
Келжэхэн халучрхж утдулв:—
«Бээх зөөрэрн нартд
Байн гисн Америк!
Болв зөөрнь кедү
Бүлин нарт бээх?
Мицһний? Зун мицһний?
Мөн чигн болг!
Зуг, кедү сай,
Зун мицһн биш,
«Фуд — стэмпис» һарарн
Хавтхдан атхж, байрлж
Хөвтэд бийэн тоолдг?
«Дээг чилэхми! Тенд
Дегд икэр манахсиг
Токарж алжана!» — гилдж,
Төвкнү харссн улс,
Эврәннь баһчудан эрвлж,
Эндр ноолда кежэнэ.
Эс алси болхла?
Урдкарн дээлдх бээсмби?
Ухаллчн, Томас, сээнэр.
Цуг Вьетнамиг, тегэд,
Цуснд булхси Сонгмид
Хүврүлж биди аштнь

Хөвтэ болхм бээсмби?
Төрскэн харсен вьетнамцирин,
Теңс, дала һатцас
Тедниг дээлхэр ирсн
Улсиг цугтнь хорах
Учрнь зөвтэ, зөвтэ!
Зуг тедниг алх
Зөв маднд уга!
Эн хамгиг чамд
Эндр келжэх учрм,—
Нисэч болхар зүткенчн
Нанд таасгджахми уга.
Дээнд орлцхч. Вьетнамиг
Дэврж бомбднчи?» — гиж,
Һашутаһар Адам көвүнәннь
Һал асен нүдинь
Шуд шилтж хэлэлһэд,
Шуукрж ухаһан келв.
Томас ормасн босж
Теврж эцкэн үмсж:—
«Ханжанав келсндчн. Эн
Хээртэ чини седкличн
Би биш, оln
Баһчуд нуувчар хувалциа.
Болв нисэчин эрдм
Баһас намаг авлсиг
Чи, пап, меднэлмч.
Чидл, тиигтлэн, күүнд
Чинэн угаг дархин,
Ухан, тиигтлэн, күүнд
Ухан угаг меклхин
Төлэд күүнд өггдви?
Талдан хаалһ угави?
Мөнк ухани күнкл
Марсд маниг күргх.
Тиигжэлһэд тер хол

Тачалта планетын көрс
Түрүн болж Крэйзи
Томас ишкх биз?
Итк!» — гиж байрлсар
Инэж эцкдэн келв.

14

Эрүл-мендинь шинжлсн
Эмчирин сүүлцкнь Томасин
Ээминь ташж инэж:
«Элдү сэн!» — гив.
Эсв, физик, тергүтнөр
Эн бас йилһрж,
Медрл наадксас давуһинь
Мел илэр үзүлж,
Нисэчирин школын эрсд
Наалһата, курсангинин тоод
Авгдсн улсин список
Алцтрж Томас хэлэв.
Нүднд, яһад хэлэвчн,
Нернь үзгдхш, уга.
Учринь медхэр, дарһур
Уурта бээдлтөһөр ирхлэ,—
Медэтэ офицер босж
Мусг инэж, хартнь:
«Бичэ һундтн. Наснтн
Баһ. Иргчтн — өмн.
Цергт церглж нерэн
Цеврлснэнтн хөөн таниг,
Шүүвр угаһар, бидн
Шуд авхвдн»,— гиж,
Хэрү нольшгар өгэд,
Харалта повестк атхулв.
Цецкр тецгрин цаадк

Цевр космосин ормд,
Цусар лашгдси буэр
Цергт мордх болв
«Эндүржэвзгот?» — гиж Томас
Эс итксэр сурв.
«Би эврэннь насндан
Буру харһад угав».
«Эндүржэвзгот?» — гиж дэкнэс
Эн давтад сурв.
«Эндү уга. Учринь
Эцкэси сурти», — гиж,
Офицер лавлж келж,
Ормдан хэрү суув.
Гүрм Америкд үзүлси
Гуверин цагт эклси
«Адам Крэйзи хэлэцэри
Америкийн хорти» — гисн,
Доранур нааран авхулси,
Досье Томас медхш.
Одахн эцктәһән хоюри
Өр цээтл күүндснь,
Нуувчин магнитофонд бичгдэл,
Кергтә һазртан күрсинь,
Көөрк, бас медхш.
Халучрхж ода Томас
Хөвдән һундж герүри
Хүврси чирэтә ирв.
Хаалһдан: эрки биш
Эрлһс сенатормудт бичх,
Эс гиж шуд
Илэр президентд бичхэр
Ицж Томас ухалв.
Томасиг күлэж суусн
Тафт, Катрин, Адам,
Үүдн секгдм цацу
Үкс өмнэснь өндөв.

Үүмсн, хундсн бээдлэрнь,
Үүлн унсн чирэхэрнь,
Үүл эс күцсиг
Үг угаһар медв.
Учринь сонссн Адам
Удан тагчг сууж:
«Төрхэсн урд бүлэн
Тоолж олхми билэч.
Мана төрскнэ, тодл,
Магтгдсн демократий — эн.
Мед!» — гиж келв.
Цуг Томасн келснэс
Цергт дуудулсн повестк,
Дэн гисн юуһинь
Даву сээнэр меддг
Катрин Адам хойриг
Күнд зовлнгар дарв.
Ганцхн наһц эцк
Генерал Тафт, байрлсар:
«Эцкин гем көвүнд
Эс туссн болхла,
Томас, сананчн күцж,
Төмр шовуна нурһнд,
Космонавт болад, чи,
Күслэн күцх билэч.
Болв, чи, санаһар
Бичэ икэр зов.
Цергэс сээнэр күүг
Цеврлдгнь уга. Кемр,
Цагнь ирэд, Төрскнәннь
Цол дуудулж, чи,
Цусан асхкла — итк,
Төмр шовуна нурһн
Төрүц алдршго!» — гив.
Зүүлэд ирсн Тафтин
Зүүцэн уга үг

Төртөн авлго цуһар
Тагчг ода суув.
Негт, эднэ бүлэс
Негнь гемтсн мет,
Күн болһнанны седклд
Күүриж һаслц бүүрлв.

15

Дарунь гилтэ Томасиг
Дүмбр цергэ даранл
Дуудж, ээмднь автомат
Дүүжлж догшар сурһв.
Өр цээснэс авн
Өдр чилтл, һаза,
Медмжэн угаһар өөрдж
Мөөрс эвтәһэр керчх,
Һартан бээсн гранат
Һавшунар холд шивх,
Мөлкх. босх, ноолдана
Мек дасх, төвлх,
Гүүх, кевтх, хах,
Гүрмтэ дамшлт авна.
«Мөсн деер, алцаж,
Мөөрсн үкр кевтэ
Зогсдган уур!» — гиж,
Залу неринь хусж,
Модьрун сержант цээлэж,
Мөөрсэн тасртл орклна.
Өрүн болһн сурһаль
Өргмжтәһэр офицер эклнэ.
Толһанны эк хоострулж,
То-томж угаһар,
Хату хар моднд

Хадас орулжих мет,
«Алдр гиснь нартд —
Америка!» — гиж хадна.

16

Сайгонд Америкийн посольств
Сагар манх харулд,
Уласн Марс хэлэж
Уха туцнаж зогсжатлнь,
Төвлж хасн сумн
Томасин мацнаһарнь тусв.

17

Ора цоорха теңгрэс,
Оһгһу хайрсн мет,
Эндр зогшго бээдлтәһәр
Эклж орсн хур,
Уульницар ус турглулж
Улм чидл авна.
Зеткрлэ харһсн Адамин
Зовлц хувацхар ирсн
Улс теңгр шаһаж,
Уснд норхан санж,
Уудьврта бээдлән, ода,
Томасин үклд зовсар
Тәэлүлхәр седж һуринә.
Һазаһас нааран орсн
Һазрин, чийгин үнр,

Үвжэх Томасн күшин
Үнрт тоолж эдн
Халхасн духитэ альчуран
Хамрун буулһж бэрнэ.
Часмудан хэлэж, итклго:
Чикв, бурув гилднэ.
Дегд уданар цаг
Давсн болж медгднэ...
Толһа туснь суусн
Томасн наһц эцк
Тафт хавтхасн татад,
Зүркинэ эм амндан
Зүүлсн бээдлтәһәр дүрнэ:
«Төмр шовуна нурһнд
Томас суушго. Болв,
Космосд сүмснь лавта
Күрх!» — гиж бурна...
Хээрцгин өөр хоорч
Харулд зогссн дээчнриг,
Дарук хойрнь цагин
Дараһар ирж сольв...
Нью-Йоркин гарнизонас
Нааран даалһврта илгэгдсн,
Томасн үкәр деер
Тоомсрлж салют кех
Дээчнр һазаһас герүү
Дарцлдж орж ирцхэв.
«Цаг!» — гиж офицер,
Цемшж, бийинь угтсн,
Үүл энд күцэжэх,
Үкәрин агентд келв.
Тернь хээрцгин өөр
Тагчг урдкарн зогссн
Адамур толһаһарн зацһж,
Арһулхнар эзнүр кәтлв...
...Хагсхан аштнь медвчп,

Хаврин байрт авлгдж,
Эрүн сээхн кееһэрн
Эмдрл кеерүлсн цецгсн
Герл гейүр хойриг
Геглэсн айстан орулж,
Йиртмжин олн нуувч
Йиллж секэд нерэдсн
Күмни деед үгин
Күцклин евэлд багтшго,
Үрглжлэ эдлцж үүрлсн
Үннэ мөңк нуувчинэ
Гегэ гегэрүлж асхрулсн
Генэртэ реквием заагур,
Экнэс эндр күртл
Эврэннь жирһлэн санж,
Хэлэсн көвүһинь багтасн
Хээрцгд ода күрч,
Нал цаһан өдрэр
Нотьхлэж гентки тачкисн
Хар цэкллһн метэр,
Хадгдж чикид тодлгдсн,
Тагчгас Адамин келснь:
«tabula rasa!»¹

Негдгч эңгин чилгч.

---

¹ Жирһл хусгдв гисн утхта (латин үг).

ХОЙРДГЧ ЭЦГ

Томасиг оршасна хөөн
 Тоолвр кеж Адам,
 Наслицгин эмтэд дуршж
 Нанцхарн уухар седсншц,
 Оц-онц йовх
 Ов арн хээнэ.
 Орчлицгас ода хольжсн
 Ор нанцхн үрнәннь,
 Өлгэд бээх кемэснь
 Өдгэ күртл цокулсн,
 Олн зургуд альбомд
 Онъган өгэд хэлэнэ.
 Уха туцнаж, хуньртж,
 Урлан зэрмдэн көндөж,
 Зургудла күр кеж,
 Зүркэн ханнаж маасхлэна.
 Тиигжэһэд, генткн, чочад
 Төгэлц орчмд харвж,
 Күн угаһинь үзж,
 Күүрэн цаараннь уттхна.
 Эмдднь эс келсэн
 Эгрспэинь хөөн күцэж
 Келхэр, үксн Томасла,
 Көөрк, бурж күүнднэ...
 Цөөкн өлг-эдтэнь
 Цогцинь дахж ирсн
 Тодрхаһар бичсн дневник
 Тодлвртан багтахар кинж,
 Адһлго, мөр болһнинь
 Алдшгоһар шүтж дотран
 Адам гейүрж умшна...
 Үчүкн завср олзлж
 Үүмсн һарар бичгдсн
 Үзгүдин дарани цааһас

Үзгдл мет, оларн,
Томаснн үзсн хамг
Торлэж эрвлээд тольрна.
Батхн бөкүнөр бигшсн
Баг модд заагур,
Бальчгта улмта назрар,
Бараһан өгл уга,
Мөлксн Томаснн хэврһд,
Мөр уга сүүдршц,
Седклэрн Адам дахж
Селвгэн өгхэр зүткнэ:
«Өмнчн — нүки! Болһа!
Өөрхид — зеткр!» — гинэ...
Эк-эцкиннь нерд
Элвгэр дневникд харһж,
Сансн санань бас
Сээхнөр соньн буднас
Махмуд төрж, гегэрж
Мандлж өминь босна:
Цецкр скафандр өмссн
Цеб-цеб ишкж,
Марсин аһу шинжлж,
Маасхлзж Томас мепдэн,
Һаран өргэд дайлж,
Һазр талагшан илгэнэ...
«...Эндр (деедс минн!)
Эн насндан мартшго,
Тецкэн уга ичртэ
Теслт уга хату,
Зүрк мерж, седкл
Зудын кинтэр дүүргсн,
Харлж дотрас чееж
Халта хальтраһар бүрксн,
Келэр келж болшго
Кетркэ догши йовдл
Күчр кудлһ үзж,

Күн болсидан हुндв...
Нарга өдр билэ.
Нааран, мана бээсн
Селэнүр, хойрдгч взводни
Сержант, «кел бэрж»,
Арв шаху «өшэтнриг»,
Аарглж салдсмудтаһан хамдан,
Түлкж, күлэтэ улсиг,
Тууһад авч ирв.
Теднэ тоод үрэн
Теврсн баахн эк
Энд-тендэн, сүрдж,
Эргэд генрж хэлэв.
Мини нүднлэ бас
Меңссн, зовсн, эрсн
Хэлэцнь агчмд харһж
Хээлүлж зүрким шарв.
Даалыцган уудлж би
Далдлсн шоколад харһж
Бичкхн хатмл үрнднь
Белг гиж өгв.
Му нүдэр нанур
Мусхлэж сержант кулыж,
Нерэрнь бийүрн дуудж,
Нег вьетнам салдст,
Шивр-шивр гиж,
Шимндж заавр өгв.
Индэтэл юм соңсншн
Ирзэж тернь маасхлэж,
Баахн гергнүр өөрдж
Бэржэсн үринь булав.
Шүүрдлж зууһьрсн экиг
Шүрүтэнэр түлкэд унһав.
Салдсмуд селмэн зөрж
Салһж хоориднь зөгсв.
Бидү модьрун салдс

Билдр цокж таалжаһад,
Книень монцаһад һарч
Ки давхцад көшж,
Чишкен көвүнэ амнд
Чимкэд белгим кемтлж,
Чирэнь көкртл, күчэр
Чикэд дүүргж, һочһиж,
Шүрүн һарарн оочинь
Шуулад шоколадар бүтэв.
Күрцтрси цусн оочаснь
Күзүнүрнь шаварж һоожв,
Һульжисн күзүнэс толһань
Һудыж дорагшан унжв.
Аарглж зогсен салдсмудин
Автоматас сүрдлго дэврж
Аллрад үрнүри гүүсн
Адрси дүртэ экинй,
Үкс зүн һарарн
Үснэснь шүүрэд гедэлһж,
Сержант белэсн ханжал
Сөцглж нарнд гилвкүлв.
Шахрдси гергн чирэднь
Шалд гинһэд нульмв.
Һээрсн сержант местэ
Һаран хооран татн,
Цаһасн мөөрсинь худрад
Цацгдси цусарнь улалһв...
Хагдад өсрж турглси
Халун улан цусн
Алачин мацнад күрэд
Агчмд нүдинь хаһад,
Халхарнь дорагшан һоожж
Хавшси амарнь орв...
Чилгр өдр бөкэд
Чеежим хариһу дүүргв...
«Алачир! Деермчир! Манахс

Аштнь өшөөн авх!
Күлэти!» — гиж наадк
Күлэтэ өвгд хээкрлдв.
Цуста чирөөн арчи,
Цээлэж: «Цуг вьетнамцириг,
Цань төрүц үлддгоһар.
Үндсинь таслхмн!» — гиж,
Үүср жола угаһар
Орклж сержант тедниг
Ормднь хаһад кудв..
Зерлг ацгас догшар
Зоваж кү алдг
Эрлг фашистирин тускар
Эцкм нанд келсиг,
«Күн үндстэ улс
Күчрэр тиигж зовахнй?
Үни болхнй?» — гиж,
Үүмж, маһдлдг билэв..
«Кенв биди?» — гиж,
Кенэс сурснь медгдхш,
Томас эврәннь дневникдэн
Тодлсн өдрэн темдглж..
Эрэ гиж эн
Ээмшгтэ халхс умшиж,
«Кенв биди?» — гиж,
Кесг дэжж давтж,
Дегд догшин зовлицд
Даргдн гинэд ирхлэрн,—
Адам босж бийэн
Аадрулх сана зүүж,
Уутьрмжан уужм кеж,
У-хөөнөн һарһхар,
Уюрх седклтэ улсур,
Басл үнинь келхлэ,
Байр элвг биш,
Эврәннь больницүр темцлэ.

Эмчир, өвчтэ улсла,
Үзлцж, көдлмш хэлэж,
Үүлэн күцэхэр харла.
Нархасн өмн Томасин
Наслицгар амцаһинь дүүргсн,—
Санмср угаһар бөглэһинь
Суһлсн цагла, утаншң
Цоонгрж һарад йиртмж
Цугтнь харлулад хорлм,—
Сав мет, дневникиг
Саглж Катринэс бултулв.
Хаалһднь, күч өглгө,
Халта догшн сурвр:
«Кенв бидн?» — гиж,
Көндрж урлнь шимндв.

2

Ээмшгтэ аюлла харһсн
Эмтнд дөң күргхэр
Эрүн цаһан санаһар
Адамин сексн больниц,
Америкүр оln орнас
Гемтэ улс цуһлулж,
Герлин өвчнэс төрүц
Гетлһдг эс болвчн
Тус-тустнь, икцкднь,
Тусан күргснь илдкгдв.
Нагасаки, Хиросима балһсдас,
Арһ-чидлэн нөөлгө
Арв һар күн,
Демэр мөңг цуһлулж
Дала һатц бээх
Эмчин нер амлж,
Эдгвзгов гиж менсж,

Аврлт уга жилд
Адамла таньлдж үүрлсн
Накамура эмчэс даалһврта
Нээжиң сурврта бичг,
Нээлж, ицж, атхж,
Нааран ирсн санж.
Насарн тедн цуһар
Өврж болм семрү:
Өвгн, залу, бичкн.
Дөчн тавдгч жилин
Догшн аюлла харһсн
Залу — бийнь, көвүнь,
Заяч һашута ачнь,
Һундлта хөвөн хараж
Һурвулн Адамур ирж.
Бомб халрхт, Хиросимд
Бийнь эс бээвчн,
Түрүлэ харһсн улсд
Тусан күргхэр ирсн
Эмч Накамура аштнь
Эврэн больницд тусж.
Эй-би-си-сиид
Эвтэ шинжлт болж.
Халта атомар шатагдснд
Хальдвр уга болвчн,
Хиросимин усн, аһар,
Харлсн һазрин көрсн,
Хамдан цуһар ниилж.
Хамр, амар орж,
Үйэс үй дахк
Үклин хорн болж.
Тохмарн эрүл-менд
Төрүц өвч меддго,
Болв энд, Хиросимд,
Бүл төрсн улсас,
Эрүн дурнаннь аш —

Эвд һардг болла.
Эи тоотиг цугтнь
Эмч Накамура тодлж,
Герлин гемлэ ноолдад,
Гетлидг арһ хээж,
Гүн номар шинжлж
Гүжрж медрлэн хурцлла.
Олн жилин туршарт
Онъган өгэд шинжлсн
Өвчнэ авц-бэриг
Өслт, зогслт, хэрлтиг,
Дамшлтиннь аш, эмч,
Давдин хэлэцэр биш,
Уцгднь күргж йиллж,
Ухалж, бишлһэл кеж,
Кесг эврәннь дигән,
Кецү хаалһд орсн
Күмнд керглгдх гилһэд,
Күслэн күцэж барлла.
Накамурын нерн тегэд
Нартин эмчирт медгдлэ.
Тер учрас Крэйзи,
Түрүн больниц секх
Санан орснас авн,
Сээнэр, онъган өгч,
Герлин гемин туск,
Газет, журналд барлгдсн
Соцсхвр, статья даранднь
Соньмсж, болһаж умшла.
Билгинь нэрнд тоолж
Бичг Накамурт бичж,
Хэлэц, шинжлтэри эдн
Хооридан сольлидг болла.
Америкин олн штатас,
Англяс, Францас, Японас,
Икикинь цергэс, наадкснь.

Иргчдэн нерэн туурулхар
Атомин нуувч секхэр
Арһан нөөлго көдлсн,
Баһчуд, Адамин больниид
Басл эдгхэр зүткв.
Ииртмж күмнд белглсн
Евэгч зокал тиим.
Яндг кегдг болвчн
Ямр өвчн ирвчн,
Сүл киилһни ээмшгтэ
Сүртэ агчм иртл,
Хээртэ орчлцгин бээдл
Харвж нүдн хэлэтл,
Серл толһад бээтл,
Седклдэн жирһх уха
Күн нээлж бэрэд
Күсл бийдэн кенэ.
Тер зүткмжин чидлиг
Тевчж, эмчир, цуг
Эмэс деер тэвж
Эвинь олж олзлна.
Эврәннь шин больниид
Эзи, Адам, көдлмшт
Эрлһс орулж өгсн
Эмчнрэс шүүж авхларн,
Шиншлц медрл, дамшлтлань,
Шинжлж, бас эдл
Теднэ жирһлин хэлэн
Тегштнь тоод авла.
Өвчтэ улснн седкл,
Өөрхн-хол күслинь,
Ө-һундл, байринь
Өдр болһн медр,
Эрки биш күцэх
Эврәннь заавр өглэ.
Өдрэ көдлмшинь зура

Өрүһәр ухалсн цаглари
Адам бийнь бас,
Альдас болв чигн,
Эмнүлжэх улсла үзлцж
Эрүл-мендин, жирһлин
Тускар күүндх нег
Туслц цаг һарһдми.
Өвчтэ улс бийснь,
Өр жөөлн Адамла,
Өмн-хөөтэн санж
Өдрин дуусн ухалсан
Иткж, бээсэн нуулго,
Илэрнь күүндхдэн дурлдми.
Эднэ дурта эмчин
Эңкр көвүнь Вьетнамин
Дээнд орлциснь сонсхларн,—
Дальгрлт угаһар хооридан,
Ө-һундлас ээлго,
Өвчтэ улс шууглдла.
«Буэр, ичртэ дээнд
Буута орлцсн күүнэ
Эцкин һарас энд
Эдглһ авхин ормд,—
Энлж гертэн үксн
Эвтэ»,— гиж нег
Халуч баһ босж
«Хэрнэв!» — гиж зарлла.
Зэрмнь тоолвр кеж:
«Зака күцэсн салдсиг
Бурушана гисн бас
Буру!» — гилдж шууглдв.
Теднэ ухаһар болхла,
Тецкэн уга догшар,
«Зака күцэжэнэв»,-- гиж,
Залу көгшн уга,
Цугиг алж, кудж,

Цуснд күзүцэһэн өөмснь,—
Цергт церглжэх учрас,—
Цевр болж харна.
Эгл салдсас эклж
Эндр бүкл Америк
Залсн президент күртл
«Зака» күцэсн болна.
Күн, аң биш,
Күндтэ эврэннь нернэсн,
Салдс хувц өмсхлэрн,
Салдг болж медгднэ.
Гүргүдэн шууган орад
Гүжрж түгжэсн кемлэ,
Гетсн мет, нааран
Гепткн Адам ирлэ.
Учринь болһаж соцсж
Удан тагчг бээжэһэд,
«Күргхнь — күргтхэ!» — гиж
Күүндврт энд орлцж,
Томасла күүндхдэн келсншн,
Төрүц юм нуулго,
Хэврһэн дальгтрж харлго,
Хэлэцэн илэрнь келлэ.
Халуч залун чирэ
Халад минчиж улала...
Көвүнь алгдсиг соцсхларн,
Көөркс, өвчтэ улс,
Томасин мацнаһур сум
Төвлж бийснь тэвсншн,
Эн ирсиг соцсж,
Урд цагла эдл
Угтж байрлх биш,
Эс үздг арһ
Хээж, күн болһнь,
Хорадан тагчг кевтлэ.
Эмчир чигн Адамла

Эврэннь кергин тускар
Тус-тустан келж,
Тулгдж, нерни төлэ,
Зэрмнь зовлигинь хувацж,
Заагрж хооран харла.
Адам энд седклэн
Аадрулх биш, улм
Гейүрэн икдүлж, саначрхж,
Герүрн хэрү хэрлэ.

3

«Кемтрж өвдсн шүднэс
Келн хөөһиш»,— гиснши,
Эврэн ухан Томасур
Эргж оньдин ирнэ.
Диг-даран уга
Дневникки халхе заагт
«Төмр шовун» гиж,
Томасин адһсн харар
Тодрхаһар бичсн зузан
Дорд үзгин тууль
Домг Адам олв.
«Томасиг юн соньнари
Тууль авлсмби?» — гиж,
Ормасн бослго, шүтж,
Онъган өгч умшв.

ТӨМР ШОВУНА ТУСК ДОМГ

Хойр хан кезэнэ
Хооридан дэ босхж,
Ата булалдад бэрлдж,
Алвтиннь улс эрвллго,

Аллдж, буллдж, үклдж,
Харалта оln жиллән
Хәм болад бәәж.
Арһан бархларн негнь
Алдр ухана билг
Олэлхар шиидж, сонсхад
Олнд зар зарлж.
Хурц, мергн, хол
Хурдн тоолврта цецнмүд,
Ухан сансн хамгиг
Удлго деллдг эрдмтә
Урчуд, түдл уга,
Хол-өөрхнәс хаана
Хотлур иртхә гисн
Хату зэрлг әәмг,
Хотдуд дорацулж ниснә.
Әс ирсн тоотнь
Эрлгин тамас догшн
Засгла харһхмн гисн
Заавр хамдан йовна.
Гүн номин ашиг
Гүжрж чееждән орулсн,
Йиртмжин оln нуувч
Йилһж секәд олсн,
Хурц цецн номтнр,
Хурдн ухана сансиг
Урна мергн һарар
Удл уга деллдг
Урчуд хотлд цуһлрж,
Хаана ширән дор
Халта зэрлг күләж,
Әм-шир тасрж,
Әрә киилж сууна.
Удан бийән күләлһсн
Ууртан бүтсн хан
Ширәдән залрж сууһад

Шилвкесн нүдэр төгэлн
Шурд гиж хэлэн,
Шуукрж зэрлг болв:
«Омг, зөргэн хураж
Оли жилдэн бидн,
Харш манд болжах
Хааг дархар седвчн,
Хортн шүрүтэ болад
Хораж түүг болжахш.
Болв бидн хортан
Босдг арһинь таслж,
Алвтинь эс тарахла,
Аштнь тер мана
Унд күрх гиж,
Ухата цецн ээлдлэ...
Эркн биш тегэд
Эн ээмшгтэ дээсиг
Днилл арһ олхд
Дигтэ һурвн өдрэ
Болзг таанрт эндр
Бодлж хээрлж бээнэв.
Кемр таанр шүтж
Келсн тоотим күцэхлэ,—
Тус-туснь, цугитн,
Туужин үй үйл
Күмн тоомсрлад магтх,
Күндлһини нерэр хээрлинэв,
Эс гихлэ таанрла
Эврэн тамд орнав...»
Эгл улсин нүднд
Эс үзгдсн татасар,
Нарна чөлэн мет
Нэри, бат киисэри
Текгрлэ залһлдата хаана
Тер эрүн зэрлгиг,
Ормасн көндрлго цугтан

Онган өгч соцсв.
Гүн номтнр, цецнмүд,
Гүжрж урньдг урчуд,
Нурви хонгтан, хоорндк
Нундл, өшэн, яргаһан,
Үлү үзлһ, нувтлһан,
Үзүртнь хор буулһсн
Үкл дууддг үгэн,
Нег-негэн хатхж
Нер булалддг авъясан,
Цаг зуурд, невчкнд,
Цааран нарһж тэвж,
Иргчин күндлһ санж
Ик ачллһнд меңсж,
Сүв-хүүв хувацж
Сууж тоолвр кецхэв.
Ут туужин эклцэс
Умш умшар түүсн,
Күмнд хээрн болх,
Күндтә медрлин зөөриг,
Ухани уут синчж,
Утх юуһинь йилһж,
Орчлң үзэд уга
Олн нуувч секж,
Аштнь төрин цээлһврин,
Алдг маһд уга,
Амн үгин түлкүрэн
Алдр хаанд күргв.
Олн дундас сунһсн
Олмһа келтә цецн,
Цөн үгәр хаанд
Цээлһж, төрин тома,
Цээж, ээмшж йилһв:
«Билг, ном, эрдмин
Бидинь нэрэр шүүж,
Тана цецн зэрлгәр

Тацисг заавр кеж,
Тэвсн некврити ухалж,
Тээлвр бидн олвдн:
Хойр келтиг меңж
Холас үзж чоңкад
Ховдгүлж хот кевчн,—
Хомрһань төрүц ханлго,
Төмр шову делдж,
Төвлж хортна нутгур
Теңгр өөдлүлж нискж,
Теднэ үндсинь таслхмн.
Мана өшөтнэ алвтын
Мал-геринь көндөлго,
Улсинь, негн күртлнь,
Уга кеж, шовун,
Санаһити, алдр эзн,
Сээнэр күцэх»,— болв.
«Зөв!» — гиж хан
Зовкан өөдэн кев.
Тагчг болсн номтур
Таалсн хэлэцэр хэлэв.
Болв, гүн номт,
Болшго харшас көлтө
Боогдсн бээдл һарч,
Үгән цаараннь келлго
Үүмсн дүртэ нүүхлэв.
«Күцэж кел!» — гиж,
Күнд хэлэцэр хан
Күлэж цецнүр шилвкв.
«Зуг, төмр шову,
Зуралань ирлцүлж делдхд,
Оли көндлң харш
Олдж босжана»,— гиж,
Номһрсн дууһар келж,
Номт ду тасрв.
Уурлсн бээдлтэ хан

Угэрж ормасн өндэв:
«Төр күнд гиж,
Төрүц ээһэд угав.
Хортн чидлтэ гиж,
Хооран цухрад угав.
Алвт мана байн,
Алтн сувсн — оln,
Уул хольвлм бөк
Улснн то — күцц.
Төрэн күцэшго гиж,
Төрснн нутган бацжанч?
Харшас цухрх гиж,
Хааһан чи бацжанч?
Үүл күцэхин төлэ
Үлү дуту угаһар,
Кергтэ тоотинь нуулго
Кел!» — гиж шүрүлкв.
Өвдг деерэн унж
Өөдэн альхан хавсрж,
Өмэрэн унад мөргж,
Өндэж, номт келв:
«Замб — түвин төриг
Зааж цугинь хаһлдг
Күңкл хааг бацхнь,—
Күмни тооһас һарг.
Ухалж һарһсн шову
Удл уга бээхд,
Алдр хаана нилчэр,
Алдг угаһар хүврхд,
Маһд уга иткж
Магтал урдаснь өргнөв.
Мана күсл күцэх
Мацһс дээч шову
Кехин төлэ, урчудт,
Керглгдх хамгас олхд
Түрү болх тоотинь

Түүнэд ухалж диглхлэ,
Товчнь ним болна:
Төмр шовуна мөч
Бат болулхин төлэд,
Бас жилвнь оньдин
Эдл болулхин төлэд,
Эмд зун эмин
Эрүн, цевр, халун
Цуснд, цуг хамг
Цө, болд, төмриг,
Зеврж, умкрж үрдгө
Зесин сэн тоотиг,
Долан долан күцднь
Дөчн йисн хонгт,
Шиминь бийдэн шүүж
Шиңгэж авдг болмар,
Харцһу эжгө һазрт
Харвж хатах кергтэ.
Зулх ээх меддгө
Зун зөргтэ залуһин
Эмд улан цуснд
Эң-эцгэрнь шовуг,
Зөвүр зовлц үзж
Зүркнь хээлдгө кехэр,
Йилһж, кинж, гүжрж
Йирн йисн хонгт,
Кир-бүр уга
Киитн мөстэ һазрт,
Бас шүтэд хатаж,
Бэрх кергтэ»,— болж,
Номт келхэн келж,
Иурһан бөгчилһж тагчгрв.
Хаана шиидвр, зэрлг,
Хэрү үг күлэв.
Тоолвр кесн дүртэлһэр
Тотхж санжаһад, хан:

«Зург болсн сээхн
Зун эмин цусн,
Зөргэрн маанртан эцкр
Зун залун цусн,
Харм болвчн, яахв,
Хээртэ нутгиннь төлэ,
Ирмгин ца күлэсн
Ирх кишгиннь төлэ,
Тедниг тэкх зөв
Теңгр маанд хээрлх!
Тэвсн хөв!» — гиж,
Талваһад марзаж, ода,
Зэрлг-шиидврэн келж,
Заавр һардвр хээрлв.
Урчуд номтирин сурсиг
Удлго нутгин улсас,
Алдр хаана закаһар,
Авад күрэд ирв.
Цаг түдсн уга.
Цань уга нуувчинэр,
Улицхтж, эрдмөн һарһж,
Урчуд гүжрэд көдлж,
Өэлдэч, номтирин зурала
Эңг-эңгинь ирлцүлж,
Төмр, болд, цөөг,
Төвэр һэннэринь зүүцүлж,
Ишкэ герин дүңгэ
Ик зацзһр толһата,
Жирн алд бат
Жид болд хошарта,
Уулын хад ораг
Уцгаһиннь сөңглэд авм
Болдин батас бат
Боһнь дегэ хумста,
Арвс төмр шову
Арһлад делдэд босхв.

Хан хатнтаһан хамдан
Хэврһдэн түшмлэн дахулж,
Эм орулад уга
Ээмшгтэ шову хэлэхэр
Залрж ирэд тедүхнэс
Зальтрсн живртниг һээхв.
«Тэвтн!» — гисн закаһар
Тээлж күлэхэс сулдхж,
Үзг зааж урчуд
Үкс, төмр шовуг,
Үал һалв өскж,
Үазрас деегшэн өөдлүлв.
Хортна нутг темцж,
Холагшан хахад цахж,
Цеңкр цевр теңгрин
Цегэниг утаһарн харлулж,
Нисэд һарснаннь хөөн
Ниргэд эмтн шуугв.
Алт сувс хатхасн
Атхж, байрлсн, хан,
Тооллго урчуд, номтирт,
Төгэж белглэд хээрлв.
Олн жилэ өшэтэн
Ода диилсн болв.
Шулун, шудрмг, һавшун,
Шулм мет мектэ,
Үүдэриь орад өркөр
Үзгдлго һарад одм,
Залус цергэс шүүж,
Заавр даалһвр өгч,
Догдлсн хортна нутгур,
Дораһур, гетэч кеж,
Харцһу хар сөөһөр
Хаалһинь йөрэж илгэв.
Гегэн шарлад ирхлэ,
Гетэчнрэс, түрүн байрта

Зэцгс, нег-негнэсн
Зэ булалдж нислдв.
Гээд харһсн хаана
Газрур орснас авн,
Махссн маһһс шовун,
Маажур болд хүмсари
Хойр көлтһриг һазрас
Хомад хоңшартан чиквчн
Хомрһань төрүц ханлго,
Халхлж нар ташрһсн
Харһсн сүртэ сүүдрэри
Харһһурулж хотд бүркж,
Харжцнад, күржцнэд кулв.
Төмр дээч шовуна
Төрсн нутг байрлж,
Нарт үзэд уга,
Нээр наад кев.
Күмни билг олзлһсн
Күңкл ухата номтһр,
Нэри эрдмэри шову
Нэһһинь олж делдһсн
Урчуд, хаана хээрлһэр,
Урлданд һарһсн мөрдшң,
Ачлгдв. Шовун урдкарн
Аврлт угаһар хортдиг
Уга кеһэд токарж
Уха, седкл саатулв.
Өрэдән бүлтәһән бээсн
Өшәтә хааг өргәтәһинь
Өргәд һазрас сөңглж,
Өөдлүлж, аюс шовун,
Өмкәд зальгсиг сөңсж,
Шовуна эри хан
Шовшад номтһр, урчудыг,
Тус-тусһнь үмсж,
Туужд неринь мөңкрүлхэр

Өмд-менд бээтлнь,
Өмтнд үлгүр кеж,
Хаш эрднь чолуһар,
Харвж нүдн ханшго,
Үрглжд зогех бумб
Үүдөж делдтхэ гив.
Ори-нутгиннь улс
Олн хонгтан ниргж,
Хаандан ханлт өргж,
Хээртэ деедсд мөргв.
Нутг тингж байрлжатл
Нуувчинэр гэвсн гетэчнрэс,
Гентки тедн цугтан
Геедрж эгрсн мет,
Ирдг зэцгс уурч
Ик зовлн өскв.
Нег сээхн өрүһэр,
Негт шулмас зулж
Күлгэн көшэсн мет,
Күн, эмэлэсн бууж,
«Хаанд күргти!» — гиж,
Хээкрн. моньднад унв.
Киити ус цацхла,
Киинэн авч, харарн
Теңгр талагшан зааж:
«Тертн хэрү аашна.
Харш хаана алвтын
Хойр көлтириг цугтнь
Хорачкад, төмр шовун,
Хэрү эргэд нисж,
Эцкр мана улсиг
Эклэд чоцкжана!» — гив.
Ээжнр, экир, сүрдж
Эн зэцг соцсж,
Яахан медлго түрүндэн
Яһла халган дуудв.

Үкл аашна гиж,
Үрүдж, зовад уульв.
«Килнц кир уга
Кинж мана өскен
Үрдүдт кишг хээрлж,
Үкл хооран һарһиг!
Хээрлит!» — гиж теңгр
Хэлэж оларн мөргв.
Халта ээмшгтэ зэнг
Хан соцси бийәән
Уурлж, саак номтириг,
Урчудиг өтрлж дуудульв,
Һазр девсж, цээлзж,
Һалзу нүдэр шилвкж:
«Цусч шовуг буульһж,
Цунж уга кетт!
Одахин бийд!» — болж;
Орклж чаңһар шахв.
Одахн сээнд бээси
Олн урчуд, номтир,
Орх бүгдг хээж,
Ормдан чичрж, менрж,
Ус балһси мет
Урлан жимилһж суув.
Хаанд суңһвар одси
Хээринь түрүн авси,
Көгшин ценн номт
Көндрж үг сурв:
«Алвтиннь хөвөр төрси
Алдр эзи хан,
Аһарт нисжэх шовуг
Ардаснь закад буульһх
Арһ манд уга!
Һар күрм өөрхнд
Һазр дээр бээхднь.
Эрчмдән орад уга

Эрэсн, мөч хамгнь
Сулхи бээсн цаглань
Суухднь, түүнэ ээи
Бидн билэвдн. Ода,
Берк чидл авчкад,
Маңһс төмр шовун
Мана һарас һарв».
Эн үг соңсж
Эрк шилт хан
Дор ормасн өсрж
Догшн дууһар хээкрв:
«Эндрин бийд шовуг
Эс буулһклатн, тадниг,
Цаг түдл уга
Цэкүр-цэкүр чавчулж,
Уң-үндситн таслж,
Уга келһж, шатанав!»
Болв одак өвгн
Босж дэкэд хэрүүв:
«Хээчлэ харһулнт, аль
Хээрлнт, тана дурн.
Зуг, удл уга,
Зүркнд зовлн учрасн
Төмр шовунтн мана
Төрски нутгур ирж,
Хан, нойн, номт.
Харчуд йилһл уга,
Цугимдн даранднь кудх.
Цаг бээсн деер,
Бүгдиг эс болвчи,
Буйн иктэ сээчүдэн
Бүтнэр һарһдг арһ
Хээх төр тэвхитн,
Хан, эржәнэв» — гив.
Номтин ода келсиг
Номһрсн бээдлтэ биш,

Нам сүрдсэр, хан,
Нааран-цааран хэлэж,
Соңсж, дотр бийнь
Сольгдсн болж медгдв.
Ондан дүрэр, тевчсэр,
Олнас «Яахмб?» — гиж,
Ор ханцхн үгэр,
Сенкэж авгллһн уга,
Селвг сөгдж сурв.
Шивр-шивр гилдж,
Шимндэд хоорндан үгцж,
Цуглрсн улс ухаһан
Цуцрлт угаһар гүүлгж,
Аюлас эмд һарх
Арһ гүжрж хээв.
Аштнь негндән ирсн
Шиндврнь иим болв:
Ширгэс ээмшгтэ шовуна
Хумсн, йоралднь күршго
Худгшц, нүк малтж,
Өтрлж цуг алвтарн,
Отг-нутг, ээмгэрн,
Орж бүгдх болв.
Темдгтэ, туужд үлдсн,
Тер өдрэс авн,
Төмр шовуна һарлцсн
Төрсн нутг өтрлж
Һазр дор орж,
Һаслц зовлц эдлж,
Сохр нумн кевтэ
Солц герл үзлго,
Нар, хавр, ноһа,
Намчлсн цецгэс мартж,
Көк тенгрин дүр,
Көгшднь зүүндән үзж,
Көөркс, удан бээв.

Хотна нохас эздүдтэн
Хот-хоолинъ деерэс
Амндан авч ирэд
Асрж эрэ теткв.
Нарар делдгдсн шовун
Назр деегүр элклж,
Харһнад дими мецнж,
Харжцнад жшгж жаагв.
Хагссн дотр бийднь,
Хар хээртэ зев,
Медмжөн угаһар, шигдэд
Мерэд, шимэд нэрдүлв.
Кесг жилин хөөн
Кеер тер сууж,
Умкрад тарад унж,
Уга болсн санж.
Зуг, шовун үксн
Зэнг, назр дорагшан
Зөвэр удан болж,
Эрэ гиж күрэд
Эмд үлдсн цөөкн
Эмт деегшэн һарһв.
Хаврин нарна чөлэн,
Харцһуд ижлдсн нүднэ
Хараһинь таслж, сохрулж,
Харш болж зовав.
Дөрв көлдж мөлкдгиг
Дора дассн теднд,
Деегшэн һарснаннь хөөн
Дсгд түрү болв.
Нурһан тинилһж, өндөһэд,
Невчки зуур зогсчаһад,
Эрэ үлэсн салькид
Эмсхэд нээхлж дээвлэд,
Дор ормдан дэкнэс
Дөрв көлдж ундмн...

Зугл, зөвэр хөөннь,
Зовли, аюл хамниг
Эврэн бийснь үүдэж.
Энлж, чили алдсн
Үйин дару төрсн
Үрдүднь,
    хойр көлэрн
Дээвллго йовдг дасж
Дэknэс күн болв.
Нарна герлд һацхж
Нээхлж шавшсн цецгс
Үзж, орчлцгин сээхнд
Үүмж байрлдг болв.
Цусч Төмр Шову
Цутхж делдсн урлкс,
Ээлтэ сээхн дураp
Эврэинь зүркэн дүүрглго,
Ур,
    цухл,
    Өшэ,
Урһаж,
    ухана догшар
Олз кехэр селсиг
Ода,
    шин
    үй,
Утх-томаһинь йилһж
Урдксан һээлдг болв.
Өдр эклсн алтн
Өндр нар угтж,
Орчлцгин байрт багтж,
Онъдин шүтж өргдг
Олна зальврт ним:
«Ом-ма-ни-бад-ме-хом!»
Йиртмжд амулн мөнд
Евэгч олин деедс!

Күмни түрү туужд
Күчр зовлц үүдэх
Төмр Шовун дэкж
Төрүц бичэ үзгдтхэ!
Көк тецгр дор
Көрстэ һазр деер,
Дэн дээсн уга,
Дажрх хортн уга,
Аав, ээжэн тевчж,
Ахир, дүүир болж,
Өршэнһүн делү үлмэд
Өр жөөлн седклтэ
Өөрхи-хол гиж
Өнчи өнринь йилһлго,
Урдксин эндү давтлго,
Ухаһан геелго йовх
Ончта хөв маанртан
Оошаж деедс хээрлит!
Ом-ма-ни-бад-ме-хом!»

4

Кесг дэкж Катрин
Кевт гисн бийнь,
Ду һарлго, тагчг,
Дордин тууль, Адам,
Догдлсн зүрктэ умшв.
Товчинь тээлхэр тоолв...
«Төмр шовун... шовун...»
Толһаднь негт урд
Үзгдсн кевтэ торлэж,
Үйр шуугсн усар
Ухаһинь дүүргэд деврж,
Уйрсн седкл авлв.
«Акад юмн... арһулд...

Альд эн домг,
Урд ямр дегтрт
Умшсн болхви?» — гиж,
Агчмд умшсан санж,
Адам бийэсн сурв.
Хэрүнь бэргдн гинэд
Хэвршэн хальтрад харна,
Өмннь, сүүлэн хүрүлж,
Өөгүрнь давад одна...
Бээсжэ, аштнь терчн
Бэргдэд одв, яһв...
Тагчгас, холас, иньрл
Тафтин дун сонсгдв...
«Томас — эмд... Тафт...
Төмр шовуна нурһн...
Э-э... тиим... үнн...
Эврәннь нурһн деерэн
Томасиг суулһх биш,
Толһаһинь шовун чоцкж...»
Өр эклж цээлһнэ
Өмнк тацх тагчгт,
Генткн, Адамин чикнд,
Герт шууган сонсгдв,
Хоңшарасн цус дусасн
Хурлэсн царцаха үзгдв...
Хү салькн мет
Хүвсхж тер ээрнэ,
Хагдсн сумн мет
Халхин өөгүр ниснэ...
Томасд белг өгсн
Тафтин бичкн самолет,
Алти «Эпола гей»,
Адамин өмн ода,
Эргэд дурһрж, хагдад,
Эрвлзж, зингэд шуугна.
Түүг залсн, бүүргшн.

Туульд ордг гном
Артур капитан, цээлзж,
Адамин мацна төвлж,
Алхар, байрлж инэнэ...
Тингжэтл, зүн үзгэс,
Тецгр харлулад ташрлж,
Бархлэсн үүлн мет,
Баран аашснь үзгдв,
Күржцисн дуунаннь шүрүнд
Күрисн гермүд нурна,
Күдр болд бахис
Көлврж хэвршэн унна,
Далваһан делэд оркхлань
Далад һалв босна,
Уулын хад чолун
Унж модд хамхлна.
Элкдэд һазрт өөрдхләнь,—
Эрг бээсн ормд
Хотхр болад, дорас,
Хагдад булг һарч,
Харлад нур тогтна.
Хойр чолун хадын
Хоорид зогчасн цаглань,
Догши деедсин закаһар
Дор ормасн көндрж,
Хадмуд ниилж, бийинь
Хавчи гижэх метэр,
Үкл, эмдрл, жириһл,
Үлмэдән бүклднь багтасн
Үрглжин хүв болсн,
Эннлһ, зовли зарлсн,
Эндр өдрин бэрәнэс,
Өөрдсн аюл зэцглсн
Өдгэ цагасн, Адам,
Адһж зулхар шиидж,
Альдараһ һархаһ санв.

Өврмжтэ соньн сидлһэр
Өсрж ормасн нисж
Өмэрэн шилтж хэлэн:
Иргчиг уга кесн
Ик хоосн чинрин
Иг метэр дүһрсн
Салькн өмн бийднь
Сэрвкж кинтэр үлэв.
Эмдрл, үкл уга
Ээмшгтэ алвт харгдв.
Адам, тикклэнь, санаһарн
Ардагшан өтрлж нисв.
Африкин кедэд, бэрэнд,
Хөрн тавн жил
Хооранд, һундлтаһар тусв.
Урдан күргх балһ
Ус ундасж эрв.
Долах унд хээж
Дотр бийнь хагсв.
«Авр!» — гиж, генткн,
Арһулхнар чееж дотраснь
Дуудж түншэд элгссн
Дун соньнар соцсгдв.
Өврж Адам ода
Өрч дотркан болһаж
Өкәһэд харж хэлэхлэ,
Өкәр, чимк Томас,
Зүүнэ толһан чиггэ,
Зүркиәннь булиц сууж:
«Ода чигн минн
Орчлцгд төрэд уга
Жирһлим, буйн болтха,
Жилмүдин иргч күртл,
Алулл уга күргх
Арһ олж үзич!
Лав, аав, эндэс

Аврж эмд харидг
Арн олиц» — гиж,
Эцкнь сээнэр меддг
Эцкр нэрн дууһар
Эрж, түшшж сурв.
Элк урсж Адам:
«Ус!» — гинэд хээкрхлэнь,
Уурта немш салдс,
Амнаннь өмн көндлн
Автомат бэрж, хаһад,
Утанинь зааж инэхэд:
«Ундан хэрүүл!» — гив.
Өрчдк Томасан санж
Өтрлж Адам, үүмж,
«Өдгэхүр!» — гиж хээкрв...
Эврэннь, ямр болвчн,
Эндр өдрэсн күн.
Орнж чадшгог эн
Ода сээнэр медв...
Өрэхүрн орад ирлһнлэнь
Өмннь төмр шовун,
Элкэри һазр илэд
Эцкр Нью-Йоркинь,
Элвг жирһлтэ Америкин
Эрсмүд уга кеж,
Һал-һалв аюлар
Һазр илүрдж хоострулв.
Саак, һанцхн Адам,
Саналдж төгэлн хэлэв.
Дөчн тавдгч жилд
Догдлсн аюлд унсн
Хиросимв, аль һарлцсн
Хээртэ Нью-Йоркв?
Намико күүкн уга...
Нью-Йорк кевтэ...
Харлсн өмсиднь, тиигвчн,

Хиросим балһснд мет,
Эмдэр шатси улсин
Ээмшгтэ сүүдрмүд үзгднэ.
Өдн, булнь хуухлгдсн
Өкэр сээхн арагин,
Эм шир уга
Ээмшгтэ шулмин өөр,
Нүүлт, нүл угань,
Нүд нүдэн хэлэлдж:
«Акад юмбн?» — гиж,
Алцтрж үксн кевтнэ...
Үзгдүлмүд нег-негэн
Үүмж, соляд эрвлзнэ...
Назр деер үлдсн
Һанцхн байрнь Адамд
Өрчднь эмд үлдсн
Өкэр үрн — Томас...
Тингжэтл, будн болад,
Толһань тачкнж өвдэд,
Суусн ормасн Адам
Сунад гедргэн унв...

5

«Ноха нег бүдрхлэрн
Зу бүдрнэ» -- гисн
Негтэ үгнь лавта,
Зүүтэ үлгүрнь — ил.
Һаслн, гничлж ирхлэрн,
Һанц-онцар ирхш,
Зеткр зовлц хамгиг
Зерглүлж ардасн кетлнэ.
Харһцж унсн Адам
Халу дүрж, долан
Хонгтан серл уга

Хотас һарч кевтв.
Шикртэ буслһсн ус
Шнидмг такан шөл,
Күчэр гилтэ амнднь
Күргж Катрин асрв.
Мерги, гүн номта
Медрлтэ, дамшлтта эмчнр
Өдр болһн, болһаж,
Өвчтэ Адамиг хэлэж,
Гемин уршг тедн
Генткн седкл дарсн
Ээмшгтэ зовлнд олж
Ээтрүлж, чееж төвкнүлх
Арһас сэн эм
Адамд уга гиж,
Үүмсн гер-бүлднь
Үнн чик селвгин
Үг ниһһәр келцхэв.
Дола хонснаннь хөөн
Дор орад, цемэсн,
Адамин баһлцг эмч
Атхж судцинь сонсад,
Келинь, нүдинь шинжлж,
«Кризис давжана» — гив.
Эмчин зөвиг негт
Эврэн батлжах мет,
Кесг өдр тагчг
Кевтсн Адам ода:
«Өлсжэнэв, хот», — гиж,
Өөрнь зогссн Катринд
Эрэхнэр, байрлулж келв.
«Ээмшг ода давб.
Цаараннь сэн болхд —
Цаг нөкд» — гиж,
Эмч герүрн хэрв.
Эн кемиг күлэсншн,

Үүдн хаагдм дару,
Үкс өндэж, Адам,
Орн дээрэн сууж:
«Ода эдгв»,— гив.
Зуг, эн өдрмүдт
Зөвэр оцкисн нүднь
Акадар гилвкэд шилвкж,
Асад шатсн болв.
Шарсн, нудрмин дүцгэ,
Шарлсн альм, Катрин,
Ааһ буслһсн үс
Авад орж ирэд,
Уха туцһаж, тагчг,
Уудьвртж дацдад суусн
Адамин өмн тэвж,
Арһул хооран һарв.
Шуурсн альмна көрснэс
Шүүсн чинхлэж гилвкв,
Халун эмтэхн ур
Хамр таалж һарв.
Шилвксн нүдэрн Адам
Шилтж альм хэлэжэһэд,
«А-а!» — гиж, чишкэд,
Агчмд өсрж босад,
Оврнь төрүц ондарж,
Орн дээрэн зогсв.
Цемэсн чирэнь сольгдж
Церд болад цээв,
Заран ширк метэр
Зааград үснь босв.
Өргнь тачкнж чичрэд,
Өмэрэн һаран татв.
Алцтрж, ээмсж, Катрин,
Адһж залуһурн гүүв.
Көлинь теврж ууляд:
«Көөрк, яһвчи?» — гив.

Адам невчк тогтнж
Альмн талагшан зааж:
«Томасин, хэлэ, үзжэнч,
Толһаһинь, чи шаржч!!
Хатад нигтлэн бичкрж...
Халхиннь арсн шуурч...
Халу дааж чадлго
Хойр нүднь хаһрж...
Хэлэ, Катрин»,— гив.
Агчмд, Катринд, бас
Альмн — толһашн үзгдв.
Электричеств һоларнь
Эрвлзж гүүсн болад,
Киитэр ирватрж, зүркнь
Кирд гинһэд одв.
Авальнь дошнад ода
Адрсиг Катрин медж,
Урсж һолан цокад
Уульх дуран бэрж:
«Адам, энчи хэлэһич,
Альмн, шарсн альмн,
Толһачи өвчэх кевтэ,
Тогтнич, иньг»,— гиж,
Хээлэд жөөлэр келж,
Хормаһаснь дорагшан татв.
Айрж, невчк номһрж,
Альмнас нүдэн авлго,
Адам орнас бууһад,
Гергнәннь өөр сууһад,
Генрсн дууһар келв:
«Томасин толһань — лавта.
Тодлж ав, Катрин.
Эндр күртл бидн
Эврәннь һарһсн үрнэ
Цогцин мах, ховдглж,
Цогд шарад идэд

Төгсэжвдн. Ода үлдл
Толһаһинь чи шаржч.
Цуг эк-эцкнр
Цусинь ууж үрдүдинь
Цогц иддг санж.
Катрин, нтк, бидичи
Каннибалмудас дор бээжвдн.
Өшэтирэн тедн идхлэ
Үрдүдэн бидн иднэвдн.
Өдр болһн... оньдн...
Үксн — байр!» — гив.
Хар, нашун нульмсн
Халхарнь гилвкж һоожв.
Харм төрж, Катрин,
Дотр бийнь урсж.
Доталж, негт эврәннь
Һарһсн үрэн мет,
Һарарн толһаһинь илж,
Өрчдэн шахад таалж,
Өвдкүринь баһрулх саната,
Өвчтэ Адамиг аадрулв.
Орднь кевтүлж, хучад,
Хооран һархар седхлэнь:
«Холд йовжанчи?» — гиж,
Генткн залуень төрүц
Гем уга күүнэ
Төвкнүн дууһар сурв.
Тотхж, Катрин, эргэд,
Эцкэн дуудулхар бээсн
Эврәннь санаһан далдлж,
«Эрг-дург гиж
Арвн минутин бийд
Амрхар билэв», — гив.
Нүдэрнь, Адам, Катринэ
Нүл угаһар сансан
Нууж, талдан учр

Мисхлин бийд олсинь
Медэд мусг инэв.
«Архулдич, Катрин, бичэ
Аднич, сууһич» — гив.
Кен болвчи энүг
Келсэрнь эрүл гихмн,
Зуг урдкарн хэлэцнь,
Зуухин цог мет,
Зүрк, шилвкж, бурхудна.
Хагсу урлиннь ооч
Хальгад деегшэн татгдна.
«Иньг минн, бийчн
Ик күнд өвчтэһэн
Иткич, сээнэр меджэнэв.
Зэрмдн, будн болад,
Зээд уга юмн
Толһа дүүргж, үзгдл
Торлэж өмнмн ээрнэ...
Кесг өдртэн тагчг
Кевтснэ хөөн минн
Келн үндэн жаһшнж
Күүндх дурн күрнэ.
Болв, акад юмн,
Боомтг угаһар асхрсн
Үг, сансиг биш,
Үнинь келхлэ, түүг
Бултулсн худл зөөж
Бузрдж жирһл будна.
Минь ода, үлгүрлхд,
Минн сурврт, чи,
«Амрнав» гиж худл
Айстан келсичн медв.
Буйн болтха, итк,
Бурушахар бээхшив.
Болв, нег юмн,
Тоолхинь-тоолхинь, нанд

Төрүц тээлврэн өгхш.
Бидн школд оржахдан
Бичкн насндан таньлдсн,
Орчлцгд кезэнэ ялж
Олн келн учрсиг
Олмна кевэр цээлһсн
Домг чи меднчи?
Дорд, деед үзгэс,
Цуг делкәһэс эмтн,
Цуглрж Вавилона бээшн
Теңгрт күргж тосххар
Тедн шиндвр авч.
Дегд ик санаһан
Демнж лавта күцэхэр
Делдэд чолун эрсмүд
Деегшән гүжрж босхад
Теңгрт күргж йовхлань,
Теслтнь тасрсн бурхн
Түлкэд бээшн хольвлж.
Түүг тосхжасн улс
Хоорндан медлцдгән уурад,
Хүв-хүвдән, онц,
Эврә келтә болж.
Эндр төгәлн хэләж,
Нег бүл болсн
Ни гергн, залун,
Эцк болн көвүнә,
Эк болн күүкнә,
Аав болн ээжин,
Алтн эдл, төрхәрә
Ах, эгч, дүүһин,
Андһар мөнкд өгсн
Амрг хойр иньгин,
Нег цагар ишилүлгсн
Нартд бээх улсн,

Хоорнд,
кеээ, янж,
Хэлэцд эс бэргдсн,
Тедниг холдулж салһсн,
Тер Вавилона бээшңгүд
Теңгр өөдлж босад,
Медмжэн угаһар нурад,
Медлцдгинь уурулсмби?— гиж,
Бишлһэл кеж оньдин
Би бийэсн сурнав.
Төгэлнд болһаж хэлэхинь
Төрүц үнн уга!
Эклэд сурһульд оржах
Эркэн дүнгэ күүкд,
Багшасн худл келдгиг,
Баһасн школд дасна.
Заавринь эс күцэхлэ
Засгла харһхан меднэ.
Дуту уга залуд
Дураи өгч байрлсн
Арагни мет цевр
Айта зацһта сээхлэ,
Эрүн эврәннь седклэн
Өмтнэс саглж нууна,
Үнн седклэн үзүлхлэ
Үнэн тер геенэ.
Күндтэ мана президент
Күмнд зэрлгэн зарлхларн,
Оли өргмжтэ үгэр
Оньдин худл келнэ.
Кемр тер үн
Келсн болхла, эздүд
Эзлжэсн ормаснь буулһад
Эгл кечкх билэ.
Худл — энд ээн
Хуурмгин хар нутган

Аман цуцртл бидн
Америкэн нартд магтж,
Сулдхврн төрсн гиж,
Суңһж келэн утдулнавдн!
Зуг, хаани ширэд
Залж худлиг суулһсн
Орн, күмни харал
Оньднн цагт авх,
Аштнь тер лавта
Андрж нерэн геех!
Тегэд, цугинь тоолад
Тер хамгиг санхла,
Күн,
    цегәхн шилшн,
Күдр худлин дугтуд
Орчлигас бийэн хальчлж
Онц жирһләрн бээнә.
Хэләһич, ман хойрин
Хоорнд үүдсн шил
Хаациг би ода
Хамхлж үзснв», — гнж,
Хатмл һарарн Адам
Харш болж үзгдсн
Хоосн ки, аһариг
Чндлән һарһж чаңһар
Чнчж кесг цокж,
Чнкән тәвэд чнцнв.
Хәврһәс, сана зовж,
Хәрү өглго, Катрин,
Халучрхж бүрсн залуһасн
Хэләцән авлго сууж:
«Кезә эн чнкрхинь
Кен медхв» — гнсн
Сана толһадан бәрж,
Саналдж, һашу дөрв.
Адам дәкәд нудрмарн

Аһар чичэд цокн:
«Хаац, шил биш,
Хаш чолун бээж.
Дуц-дуц гисн
Дууһинь болһаж соцслчн,
Соцсжанч,— болж эн,
Соцжлж хэлэсн Катринэс
Сурж хэрүһинь күлэв.
Гергнь тагчг. Адам
Гейүрж үгэн утдулв:
«Хэрни, соцсн угалч.
Хээмни, чи бас,
Нартд өдгэд бээх
Наадк улс мет,
Дүлэрсичн би шинжлэд
Дүрсэрчн меддг билэв.
Кезэнэ болхла эмтн,
Кемжэн уга хол
Оддин хооридк күүндвр
Онһж аңхрдг билэ.
Өндр теңгрин чилгрт
Өрвж арһул һанхсн
Арагһин живрин ээтэ
Аһар чиңидг билэ.
Кен негнэһинь седклин
Келхэр седсиг, зүркэри
Урдаснь соцсж, өтрлэд,
Угтж дөңидг билэ.
Өдгэд, һньг бичэ
Өөлич, цуг эмтн,
Чикинь дүүргэд лац
Чидлэр орулсн мет,
Күмни тоод бээх
Күн болһнь теднэс,
Онц бийиннь дугтуд,
Онһдин дөрвн цагт

Орчлцгин шууга биш,
Өөрхн төрл улсиннь
Өвдкүр сонсдган уурв.
Чини бийчн, Катрин,
Чицнж оньич, мини
Чеежд юн болжахиг
Чикэр медж чадхшч...
Толһам... ях!» — гиж,
Тогтнж, Адам, цохан,
Һаслцта өвдкүр дархар,
Һарарн шахсн цаглань,—
Өөрэсн эм, Катрин,
Өндэж авхар седв.
Һанцхараһиннь үлдэж эн
Һархар седжэдиж гиж
Адам ээмэснь шүүрэд:
«Арһулд, бээжэ»,— гив.
«Толһанчн өвдкүр уурах
Туста эм чамд
Өгхэр билэв»,— гиж,
Өмнк ормдан Катрин
Өвдгэн түшэд суув.
«Ай, Катрин, һазрин
Альк чигн, захд,
Толһа зовасн өвдкүр
Тоньлулдг эм уга.
Өвдкүрин учр чамас
Өмннь нууһад йовлав.
Африкд бээхдм бичкхн
Аральжн, унтж кевтхдм,
Чиигин үнр соңсж
Чикнэм нүкэр орад,
Һээд һармр, бээршэд,
Һавл дорм өсв.
Ода санхинь, тер
Орсн аральжн, нам,

Аральжн биш бээж
Альд болвчн бээсн
Орчлцгнн му цуһлрж,
Одак аральжнд хүврж,
Эрсим эдлүлжэх кевтэ.
Экнэм эрэ заагур
Эргндэн көлмүдэн жшлһж
Бээри баһдад, бүтэд,
Бээсн чидлэн һарһж,
Дарад шаһад орхлань —
Даадг арһм тасрна...
Хэрнь, тегэд, күүг
Хөвтэ кехин төлэд,
Нилхднь чикинь бөглэд,
Нүдинь сохлх кергтэ.
Чилшго орчлцгнн му
Чикн нүдн хойрар
Дамжад жирһл дүүргж,
Дажрж шаһад шарна...
Зуг ода учрсн
Зөвүрин учрнь талдан.
Һавл дорм өдгэ
Һазр хорһдж бүгднэ.
Толһан экнэ эрэчн —
То уга уулмуд,
Һотьхлэж гүүһэд урссн
Һолмуд. Үнн. Лавта.
Тенд, оньһич, шидр,
Тер минн орчлцгд,
Часин чичрсн стрелк
«Чаг» гнх мисхлд,
Һавлин ясн дор,
Һалв өскж, дэрвкж,
Мицһн цөклһн метэр
Микро бомбс хаһрна,
Хорһлжн күнд будн

Хорта радиацин стронциар,
Ховдг үклд церглж,
Харлж доргшан унна.
Удлго, удлго минн
Уцгд күрн гижэнэ.
Тер бомбснн хаһрлт
Төрүц күн соцсхш.
Һазр деер минн
Һанцхн ннъг, Катрин,
Соцсх зөвтэ бийчн
Соцсжахмн угач. Нам,
Хая бишд эврэн
Хаһрлтинь чн дууднач.
Өврх йовдлнь — хаһрлт,
Ө-һундлин чидлэр,
Өөрхн улс кенэ»...
Өөрэсн Катриниг тэвлго
Өврмжтэ кесг юм
Өвчтэ Адам бурв...

6

Балһсна шууган күрдго
Баг модд заагт,
Атлантическ далан өөр,
Аглһ намшр һазрт,
Төмр үүдтэ өндр
Тоосх хаша дотр,
Дөрвн-тавн давхр,
Дорас деер күртл
Терзснь эцгдэн бат
Термтэ гермүд зогсна.
Энд, өдгэ цагт,
Эмнлһнь сэн гисн,
Клод Изерлин бийнь

Кесгтэн кевтж бээсн,
Америкд нер туурсн,
Адта улс эмндг
Больниц. Нааран дөң
Болвзго гиж нээлж,
Эцктәһән Катрин селвгцж,
Эмилһнд Адамиг орулла...
Адамд кергтә эм
Альдас, яһж олхинь
Эмчнр Катринд цээлһж
Эв-довинь заала.
Телевидень, газет, радио,
Тергүтн хамгиг
Үзүлж Адамин чееж
Үүмүлж болшго гив.
Төвкнүнәс сән эм
Төрүц уга болв...
Седкл өвдкәшго, зуг
Сенр соңсхвр өгдг,
Сергәмжтә дегтрмүд олх
Селвг Катрин күцәж,
Ики кезәнә бээсн
Ихтиозаврмудын туск,
Онц номтнрт биш,
Олд умшулхар барлсн,
Ке, олн зүсн
Кесг зургудта дегтр
Адамд умшулж, ухаһинь
Аадрулхар авч ирв.
Орль-һарль болж
Орчлң эврәһәрн үзсн
Адам, дегтрин халх
Арһулхнар болһаж секв.
Түрүн халхаснь авн
Түүг һарасн тәвлго,
Чирмәж, оньган өгч,

Чилгч күртлнь умшв.
Урд, нарта орчлнд
Ухан төрэд уга
Уужм хол цагт,
Далн сай жил
Давсн хооранд, ард,
Мөстлһ медэд уга
Молцг мана һазр,
Умшжасн Адамин хэлэцд
Урһж өмннь үзгдв...
Өндр ораһарн цаһасн
Өдгэ цагин уулмуд
Өндэж босад уга.
Эңгдэн, усна көвөһөр,
Эвкалипт, хар модн,
Нигт хамтхасан көкрүлж,
Нииһөр багарн шуугна.
Залаһарн саглрж һанхсн
Зать модн, эрэ
Үлэсн салькнд нээхлж
Үнрэрн аһар дүүргнэ.
Наста бат платанмуд
Нарнла таарад ээврлж,
Сержнсн гилгр бүчрэрн
Серү төгэлнд белглнэ.
Өдгэ цагт уга
Өвэрц оln урһмл
Сагсиж, бавыж төгэлнд,
Сарсасн көлмүдэрн дээвлж,
Көндрсн аральжн мет,
Көкрж шавшад урһна.
Халун һалд удан
Хээлтлнь бэрсн таавашц
Цаһан ики нарн
Цээсн теңгрт мандлна.
Улмта омун һазрас

Ур деегшэн цоонгрна...
Газрин туужд ирсн
Гаццта кайнозойин цаг...
Ө-шүһуһас, генткн,
Өсрж далваһан сажад,
Хагсу хойр мод
Харһу.хла һардг эәһәр
Хэәкрж, акад шовун,
Өдгэ вертолетшн, шуд
Өөдлж деегшэн нисв...
Аман ацһаж, өврж,
Адам: «Птеродактиль»,— гив...
Ардаснь дахад бас,
Адһж, үргсн бэәдлтәһәр,
Оли тинм шовуд
Оһтрһу бурһудж нисв.
Ормасн күгдлж көндрсн
Ова мет ац,
Тедүхнд, тедниг үргәсн
Тиранозавр үзгдв
Илүрдсн мет, нигт
Ик баһ урһмл
Арднь һазрла наалдж
Артрсн мөр үлдәв.
Ар хойр көләрн
Аң зогсж өндәһәд
Өөдлсн шовудин ардас
Өлссн бэәдлтәһәр хэләв.
Арвн заниг цуһлулж
Ацад, нурһн нурһиднь
Өөдлүлсн мет, тер
Өндр болж үзгдв.
Зоодан, мөргәрнь наалдулж
Зогсасн көрә мет,
Аран болһнь, кирцхлә,
Алд күцм, шүдтә,

Бийлэнь эс ирлсэн
Бичхн, нудрмин дүцгэ,
Толһаһан өргж ишкрхлэнь,—
Төгэлцгэс, бас эдл,
Тиним, лу оврта,
Тиранозаврмуд цуһирж,
Тоб-тоб гнж,
Мең меңнж нааран
Мөлксн дүртэһэр һарв.
Ишксн орм болһнднь
Ик худг үлдж,
Булг йораласнь урсж
Бульглсн усар дүүрв...
Альдараһан хэлэвчн һазр
Арвс, мус болсн,
Арвн давхр герин
Орад күрм ик
Оврта ац-адусар
Дүүрэд эргндэн бигшнэ.
Динозавр, бронтозавр.
Ихтинозаврмуд адуһарн
Идшлж йовснь үзгднэ.
Келж болшго оһн
Кесг сай жилмүдт
Һазрин көкрсн көрснэ
Һанцхн эһн болж,
Арвс ик тедн
Адаһин нүднд ода
Агчмин зуур торлзһна.
Эмтэ тоотиг хорасн
Эәмшгтэ аюлла харһсэмб,
Шилвкж нартар гүүсн
Ширглэ харһсэмб, зуг
Генткн тедн цагт
Геедрж уга болна.
Теднэ орминь, дүццүлхлэ —

Темэнлэ дүнцүлсн туулашн,—
Үрэн үсэр асрдг,
Ү-түмн, бичкхн,
Аң адусн ээлж,
Адамд ода үзгдв.
Эн сольлтын нуувч
Эркн биш тээлхэр
Ухаһан дегтрт шигдэж
Улм Адам гүжрв.
Болв, оньган өгэд
Болһаж яһж умшвчн,
Делкэд нер туурсн
Дегтр бичсн номт,
Хээсн нуувчиг секх
Хэрү өгчөхмн уга.
Галактикин холд бадрж
Ғал асж, генткн,
Шинэс шин одн
Шатж, радиаций тархаж,
Ғазрин эмтэ тоотд
Ғалзу хоран хальдасмб?
Хооран дегтрэн тэвж,
Хол-өөрхн учринь
Дотран санж, Адам,
Дор ормдан сууна.
Тоолна. Ихтиозаврмудын
Тохм тасрж... Тохм?
Толһаннь экид тээлвр
Торс гисн болв...
«Тохм... Томас... Тиим...
Туужин холас нанла
Татлдсн жирһлин утцн
Томасла хамдан тасрв...
Тээлвр энд...» — гиж,
Акад кевэр Томасиг,
Адам, ики кезэни

Аадм эк цагла
Нискж бишлһэл кев.
Эркн биш ода
Эн нуувчиниг илдкж,
Делкэн номтнрт, арһарн,
Дөңхэр дотран шийдв.
Кювьє, Ламарк, Дарвинэ
Күңкл сурһмж санж,
Уга болсн ангиг
Уңгаснь авн шинжлж,
Ода күртл бүгдж
Орчлңгин өрчд бултсн
Ончта чинртэ нуувч
Олчксар эн тоолв.
Түүг секхд дөңнсн
Түлкүр — Томас болв...
Экн түрүнд, Адам,
Эн ихтиозаврмудын тохм
Һазр дүүргж ивржңнсн,
Һарин чигчэн дүңгэ,
Гүлврһс бээснд тоолв.
Цагин жисэнд тедн
Цаараннь, бийдэн олзта
Цань уга күңкл,
Жилмүдинь утдулхин төлэ
Жирһл евэж, хээрлсн,
Ончта нег зокал
Олж, түүг күцэхэр
Онъдин зүткдг болв.
Зокалыннь утх гихлэ
Зовлң уга гөцгн:
Әмд бээхин төлэд
Әмтэ хамгаснь эврэн
Чидлтэ бол. Эсклә,
Чинэн уга болхла,
Нарта орчлңд бээж

Насан утдулхнь — берк!
Учр тним болснас
Ут цагин эргцд
Бички гүлврһс цугтан
Бийиннь дотр арһан,
Билг-эрдм хамган,
Чидлтэ бөк болхар,
Чиирг-бат болхар,
Чимгн, бульци, хумсан,
Чирмэж өскэд икдүлнэ,
Хоршаси олдран алдлго
Ховдгар үйэсн үйдэн,
Деернь бас эврәннь
Демэи немтхэ гиж,
Санан герэсэн үлдэж,
Сэань орнд төрнэ.
Тегэд үйэс үйд
Тедн улм өсэд,
Аштнь цагнь прхлэ,
Адг гисн гүлврһнь.
Оврарн, мицһн хө
Орулм саран дүнгэ,
Толһань шиирэс буухла
Тоорм бүргүлсн сүүлнь
Шиирин цаадк ташуднь
Шилвкэд өөлддг болж.
Хатасн болд мет
Хатурсн бульчинь эрэтрнэ.
Судцнь, махмудтнь гүрсн
Сунһуг болж йилһрнэ.
Арвс ик теднэ
Аюл татм чидлнь
Цань угаһар күцж,
Цаараннь невчк давхла,
Дотраснь хаһрад бийсннь
Дорацулж хорам болна.

Хаш чолунас бат
Хачрнь, икэри гихлэ,
Хозлг тергнэ төгэши,
Зузанари болхла, адгтан,
Зун давхр улши,
Товин сумар хаһад
Түүг цумлж болшго.
Ормасн көндрсн цаглань,---
Оһтһу күржцисн болна
Догдлж һазр уйдад,
Дольгарж чичрэд одна.
Болв, яси-мөчнь,
Болд мет бульцгнь,
Харһен харшиг күүчм
Хар чидлинь, овртань
Хамдан маш икэр
Хоршж өсдг болвчи,
Хөөннь, аштинь, тедшиг
Хорах дуту учрж:
Толһань урдк кевэри
Төрүц өслго, экндэн
Немрин умш уга,
Нег кевтэн үлдж.
Хотар гесэн дүүргж
Хоорндан ноолдхас нань
Төрүц юм медлго
Төрэд, үкдг санж.
Нам ядхдан эврәннь
Насан утдулх үрдүдэн
Хэлэж харх санана
Харап уга бээж.
Элстэ омуи һазрт
Элкэн наалдулж кевтэд,
Өндгэн өндглчкөд бийснь
Өөрнь невчк суужаһад,
Өлссн гесэн тевчэд

Өөһүр орж идшлэд
Өндгэн марттдг бээж.
Зун суулһ ус
Зөөж кеһэд багтам
Хээсн деер бас
Хойрдгч хээсн амарнь
Хамцулж тэвсн бээдлтэ
Өндгн дотраснь, күчлэд,
Өндәһэд бичкн жульжһн
Хоншарарн чоңкж цокад
Хальсинь цомлад һарн,
Эк угаһар хотан
Эврән олдг бээж.
Нег дэжж көгшн,
Наснь чилгчдән күрсн,
Гүлврһ идшлж йовад
Гүрм харһад, ишкэд,
Эврәннь өндгән хамхлж,
Энлж, үнрчлж, зовжатл,
Келнәннь үзүрт, зеткрэр,
Кемтрсн хальснла наалдсн
Уургин дусал күрэд,
Уха авм амтарн
Удан өөрән бэрж.
Үрүдсн гүлврһ хэлэжәһэд
Үлдлинь бас долачкиж.
Эн, гүлврһсин туужд,
Эс темдггдсн йовдл,
Аштнь эднә уңг
Аврлт угаһар чавчсн,
Заячин заасн зааврар,
Заңһсн сүк болж.
Өлсж йовад генткн
Өндгнә амт авсн
Гүлврһ түүнә хөөн
Гүжрж мең меңж,

Омун элстэ һазрт
Ондин өндг олж,
Тежэл бийдэн кеж,
Теңкэн уга тарһлв.
Наснь немх биш
Нам баһрсн болв.
Дамшлтта ахан наадкснь
Дахж бас өндг
Түүж иддг болад
Түргэр дасмж кев.
Үр ньгининь өндг
Үлдэлго цугтнь идэд,
Һазр деер монцасн
Һанцхн сүл өндгнө
Уургинь, бахтж-байрлж,
Ууснаннь хөөн теднө
Тохм тасрв... минишн...
Томас уга... тохм...
Цуг халхарнь эргүлж,
Цуцрлт угаһар шунж,
Тоолсн эн хамган
Тодрхаһар Адам цааснд
Буулһж, диг-дараһарнь
Батлж бичжэсн цаглань,
Чишксн сиренин дун
Чик дүлэрүлж һазаһас
Экнд хадгдж чашкурдад
Энсж геглэснь сонсгдв.
Хоран үүд секж
Хойр бүдүн санитар,
Гүүхэрн орж ирэд,
Гүрм һарһсн мет,
Һаринь мошкж Адамиг
Һазаран авч чирв.
«Атомн сөрлт» гиж,
Адһж, гер дорк,

Бүтү, чингтэ, чолун
Бүгдг хаацд орулж,
Таш гилгж үүдинь
Таглж батлад оньслв.
Эмилһид эн больницд
Энд-тендэс ирсн
Олн өвчтэ улс
Ода энд таньлдв.
Эцэвр нег залу:
«Эклчкв!» — гиж деегшэн
Байрлсн дүртэһэр зааж
Барун харан өргв.
«Ээлдэчв!» — гиж зарлхлам
Эмтн итклго намаг,
Чидл үзүлж, күлэд,
Чирэд нааран орулла.
Ода, ээлдсн бомбм
Оһтрһуһас деернь унхла
Яһдиж! — гиж тер
Ярлэж инэһэд бинлв.
«Не, көгжм, сүл
Нейтронно-водородн марш,
Нииһэр күмн тавшдгар,
Ниргүл!» — гиж хээкрв.
Эрс талагшан негнь
Эргж, чирэһэн бултулж,
Хавтхасн наадк хавтхурн
Хамад цаас чикж:
«Сай, арвн сай,
Сэн!» — гиж бахтна.
«Эндр коммунистһрин тарлһна
Эклц!» — гиж, бас
Бийэн президентд тоолсн
Бичкхн нурһта күн,
Амнасн көөс пэргүлж
Андһар тэвж хээкрнэ.

Адам бүгдгнн шуһуд,
Адта үүрмүдэсн зулж,
Эмн-шир уга
Ээмссн бээдлтэ зогсв.
«Намаг энд бээтл
Нартд түрү уга.
Зуг эдн бийнм,
Зеткр болад таньхла...
Зовлц тер!..» — гиж,
Зөвүрин бэрэнд ухалж,
Үг алдж келлго,
Үүмж бөгчинэд суув.

7

Цогцнь көшж, судцарнь
Цө кинтэр урсж,
Бичкхн, зарм мет,
Бигшсн бомбе негдж,
Долда болад моһлцгрж,
Дотрнь төөнрэд зогсв.
Болд болж Адам
Бомбд хүврсэн медв.
«Сөрлт» чилснэ хөөн
Санитармуд нааран ирж
Хэрү гемтэ улснг
Хора болһарнь орулв.
Арһ, мек һарһж
Адам эн бүгдгт
Үлдх орм хэлэж,
Үүднэ өөр зогссн
Элстэ нк яршгт
Ээмцөһөн орад бултв.
Удан болчкад, хэрү
Уурта санитармуд ирв.

Толһаһан һарарн хучж
Тагчг болсн Адамиг
Үзж, тедн өөрдэд
Үкс һараснь татв.
«Бийим... буйн болтха...
Бичэ көндөтн... сурсв...
Эврэн һарнав... бийим...
Эрсүв... бичэ көндөтн...
Сай доллар өгнөв...
Саглтн!» — гиж эн,
Хойр санитар биш,
Хорта моһа хотьхлэж,
Шовһр бүлүрэн жолвкулж,
Шовалһад өөрдж йовхиг
Үсн мет, ээмшж,
Үкн алдн гив.
Үүнэ дүр хэлэж,
Хойр санитар, торлго,
Хаһрад һочкнж инэв.
Хаһаснь угзрж өргэд
Хэрү деегшэн һарһв.
Адам, Катринэ шинжлэр,
Акад гемэр гемтж.
Адта гихлэ, зэрмдэн
Айстан бурхас биш,
Наадкарн төрүц эрүл.
Нам түүнэ бурлһна
Наадк-цаадкинь тоолхла,
Тоолж үгиннь аац,
Товчинь тээлхэр седхлэ,
Зэрмдэн өдгэ жирһлин
Зэңгдрж таңх болсн
Үни, эврәннь бээдлэн,
Үгиннь цаһас үзүлнэ.
Кесг дэжж Катрин
Келсн үгинь ухалж,

Хэврһэс залуннь дүр
Хэлэж шинжлсн цагла —
Эн ода зөрц
Эрүл бийнь, худлар,
Өвчтэ болж бийшнь
Өөлүлсн болж медгдлэ...
Цецн дүр һарһж
Цаһа сансн болж,
Тафт, һарлцсн эцкнь,
Тавлсн бээдлтәһәр күүкндән:
«Энчн урднь чигн
Эрүл биш билэ.
Ад гемән, зуг,
Айта кевәр далдлла.
Эврән санлчн, тиигтлән
Эрүл күн өлгәр
Һазадын улсиг эмнж
Һаруһинь бийдән даахһий?
Өөрхн күн гемтхлэ
Өр өвдснь — учрта.
Болв, бидн, Катрин,
Бод гиж үннэ
Чирөрһүрнь шуд хэлэж,
Чик шиидвр кехмн.
Эцкр залуһинчн өвчиг
Эдгэдг хаалһ номтнр
Эндрт олад уга.
Эдгшгонь лавта. Тегэд,
Учрсн зовлцган, Катрин,
Ухалж дигинь олий.
Миниһәр болхла ода
Мел чик шиидвр
Иин болх гижәнэв:
Ичрән хооран хайж,
Ад гемәр гемтсн
Адамас салх кергтә.

Нерэн тууруулхин төлө
Нартар зар тэвж
Түүнэ сексн больницинь
Түдл уга хааж,
Олзта назрт мөцгинь
Оркхмн»,— гиж селвгөн
Ол дэжж давтла.
Эмчнр гемин тускар
Эврэхэрн бас тоолж,
Тохмас үлдсн бнш,
Томас, нань чиги
Талдан зовлцгас учрсн,
Өдгэ цагт элвг,
Өвчн гиж келлэ.
Эмлһн дөц болхла
Эдгх гиж дигллэ...
Эндр цуг Америкиг
Догдлулж, доразулж сүрдэсн
Догшн «атомн сөрлт»
Давсн хөөн, Катрин,
Дотр бийнь, генткн,
Кирд гиж харлад,
Книгт урсж, йорлад,
Адамин бээсн больницүр
Адһж, өтрлж одв.
(Болв «генткн» гисиг
Бодлж шүүһэд санхла,
Учр-уцгинь олхар
Ухалж түүг тээлхлэ,
Аль — эс «генткнэ»
Ааль-нуувч секгднэ.
Онъдин цагин гүүнэс
Олдж учрнь илдкгднэ).
Күлэсн Адам өсрж
Катриниг орж ирлһнлэнь,
Ардаснь шурд гиж,

Адһж үүдинь хаав.
Энд-тендэн, ээмсж,
Эргэд хултхлэж хэлэв.
«Су, су!» — гнж,
Суһлж болшго батар
Суулһж поолд эрэслсн
Стул түргэр зааж
Төмр термтэ утулн
Терз талагшан харвн,
Торһн күнд көшг
Татад өтрлж хаав,
Баһлцгднь үлдсн утур
Болһаж гергнь хэлэв.
«Көөрк» — гнж санад,
Көөмгтсн чирэһинь шинжлж,
Һашутаһар саналдж, бээсн
Һанцхн стулднь суув.
Эрс, көшг, хувцид,
Эндэн шицгрж орсн
Эмин хуцшг үнр
Эргндэн аһар дүүргнэ.
Эс ижлдсн күүнд
Эвго болж сонсгдна.
«Медхийч, угай?» — гисн,
Меерлсн нүдэр хэлэж,
Өөрнь, медмжэн угаһар,
Өшэтьн бултж, дораһур
Сонсжах мет, Адам,
Сөөлицкэ дууһар, сагар;
«Келсн үгим, Катрин,
Кенд болв чигн,
Тафтд нег үлү,
Тархаж келдг болвзгоч!
Кемр чамд нартын
Кесг сай улс
Үнтэ болхла, ода,

Үни цаһан седклэсн
Иткж эврэниһ нуувчан
Илдкж чамд келсим,
Ясн чимгичн үүлэд
Яһад зовадг болвчн,
Амнас үг алдшго
Андһар тэв!» — гиж
Чирэнь цаһаж цээһэд,
Чичрж, Адам, келв.
Шилвкж һалтрсн нүдн
Шигдж Катринэ нүд
Шуд хэлэж, эн,
Шуукрж, күлэж зогсв...
«Урлдж сананас давмнь —
Уга», — гисн — үнн.
Мисхлд Катринэ толһад
Мицһн ухан торлэв,
Нег-негнэсн тедн
Немр зовлцгта болв.
«Эдгх» гиж урд
Эврэн бийэн саатулж,
Нээж-иньг кесн
Нээлсн герлтэ ицлт,
Уга болж ода
Уужм холд һарв.
Урһсн жирһлиннь модн
Уйдж матьс гиж,
Тал дундахурн, ода,
Таш гийһэд хуһрж,
Тарад хуурсн болв.
Усинь ховдглж йоралдулад
Утхад авчкесн худгшн,
Цогцаснь сөңглэд нуһрсинь
Цөврүлэд татад авчкесшн,
Хоострсн седкльн мөһлцгрж
Хоолинь боосн болв,

Моньднад: үксн, эмдэн,
Мартж агчмд менрж,
Серл орж, Катрин,
Седклэн төвкнүлхэр аралдж:
«Тэвсн хөв»,— гиж,
Тагчгар дотран санн:
«Кемр ода чини
Келсн үгичн би
Кенд болвчн келхлэ —
Келм хатад унг,
Насм тасрж маңһдурк
Нар үзлго одсв!
Андһар тэвжэнэв!» — гиж
Адамин чирэ хэлэж,
Хойр хурһан өргж,
Хол деедс дуудж,
Халта герч кев.
Андһаринь соңсж невчк
Адам тогтнсн болж,
Айрж, дуг гиж,
Арһулхнар нуувчан секв:
«Мини одахн чамд
Микробомбснн тускар келсиг
Меднчи? Эндр теднчн,
Нег-негнүрн зүткж,
Ниилж наалдад моһлцгрж,
Цусарм судцар урсжаһад
Цуһар генткн хамцад
Бүкл, негн болад,
Бнийм оньһ, водородн
Бомбд ода хүврэв.
Би — водородн бомбв.
Нартд кен чигн
Намаг бомбд хүврсиг,
Эңкр чамас бишкннь,
Эндрт меджэхмн уга.

Төрнө нанд һанцхн
Теңгэ хээрлсн хээрн.
Кен болв чигн
Кемр медсн болхла —
Агчмин зуур зэцг
Америкэр биш, цуг
Орчлцгар нисэд тарж,
Онц онциг биш,
Оли келн улсиг,
Сүмснь һарм дүцгәһэр,
Сүрдэж дорацулх билэ.
Өмнө-хөөткән санлго
Өдр сө уга,
Орн-нутгудын һардачнр
Онц салдс болһниг
Эркн биш бомбд
Эндрин бийд хүврэх
Эв хээх билэ.
Эндрт делкән бээх,
Эс бээхнь, Катрин,
Эгл минн жирһлэ,
Эрә торсн килһсәр
Эмн негәр залһата.
Кезәнэс авн туужд
Кедү алдрмуд үклэ?
Күмн, тиигвчн, эмд
Күслән күцж зүтклэ.
Эрәсэд Сталин үкв,—
Эмтнь мөнд үлдв.
Һалзурсн Гитлерәс тасрсн
Һөөд һарснь салтрнь
Кеннедиг хаж алла,—
Кедү зовдг болвчн,
Асхж нульмсан уульвчн,
Америкин улс эмд.
Зуг, болһаж соңсич.

Зеткр учрж, Катрин,
Кемр би хайрхла —
Кезэни кезэнэс эклсн
Күмни ут тууж
Күчр хундлта кевэр
Тасрж уга болх!
Таалта эцкр мана
Назр түмн эцгэр
Навлла харнж тарх,
Нег чигн күн
Нартд үлдхн уга!
Би, хөв болад,
Бомб дотр биш,
Бомб минн дотр
Бээсн учрас, эндрт,
Тер намаг биш,
Түүг би залнав!
О, намаг хайрулхнь
Олн, Катрин, олн!
Хулхалх чигн саната
Хуурмг хоома улс
Хээмнь бас элвг!
Хэрнь тегэд ода
Хэрэд чи, түдлго
Өтрлж, цаг үрэлго,
Өөрхн, эврэ, итклтэ
Улсар дамжулж, болв,
Учринь теднд келлго,
Бууһин сумн, сүк,
Буулж эвдж чадшго,
Болдин батар нанд
Бултх хээрцг кегүл.
Эс гиж намаг
Энд хайрулн гижэнэ.
Эндр, үлгүрлхд, санитармуд
Эв угаһар угэрж

Намаг хайрули алдад
Нартыг үкүли гив.
Не, йович», — болж,
Нег ормдан зогслго
Нааран-цааран йовдцнж,
Нуувчинэн Адам секв.
Күнд чолу дотрнь
Күчэр дүүжлсн мет,
Золһж ирсн Катрин
Зовлцгта герүрн хэrv...
Делгсн хар кевсшц
Делсж ниссн хаалһар
Эврэн һарнь машиг
Эвинь олж зална.
Толһаднь кесг ухан
Торлзж орад бигшнэ.
Нүднэснь цальгрж һашун
Нульмсн халхарнь һоожна.
Эндр, нуулго, илэр
Эмчнр Адамин тускар
Бәри эдгнэ гндгнь
Берк гиж келв.
Күүг кү кедг
Күмни серлән гееж,
Эмд цогцта, зуг
Эгрсн ухата Адам
Үкж даргдснас өсго
Үлү зөвүр үүдәв.
Урдк Адам биш, —
Урн скульптор эрдмәрн
Дур-кевинь, овринь
Дуралһж кесн манекен,
Больницин хорад эндр
Бурж йовдцнсн болв.
«Нам иигж бийән
Намаг зовахин ормд

Үкс зеткрлэ харһад
Үкхин яһна»,— гисн,
Ухананнь нег булд
Урһж, толһа дүүргсн,
Килництэ хар санан,
Киссн шуурһнши, седкл
Кинтрүлж хүвсхэд авлв.
«Эндү һарһсн болад
Эмч, хатхсн цагларн,
Эминь хорар соляд
Энүнд хээрлхин яһна...
Эврэн эмчиг сурж
«Эндүһинь» өтрлүлхмби?» — гисн
Жиһүртэ догшн ухан
Жилв болж жилвкв.
Агчмд, нүднәннь харанд,
Адам үксэр үзгдв.
Назр хоострсн болж
Нашутаһар Катрин шуукрв.
Эн наснднь һанцхн
Эцкр сээхн иньгтнь
Үкл дуудсн санаг
Үзго хооран көөж,
Тиним ухан орснднь,
Тиирчж, бийән гемшэж,
Хор өгэд залуһан
Хорасн мет, Катрин,
Эәмсж, дотрнь харцһурж,
Эрэ сонсгдсн дууһар:
«Уга! Жириг!» — болж,
Урлан көндэж шимндв.
Адам ухаһинь холас
Аңхрсн мет, эн,
«Гемим тэв» — гиж,
Генэртэ дууһар сурв...
Хаалһ, негт жириһин

Харлсн татасн мет,
Өмннь харцгуд билрж
Өдр чилсиг темдгэв.

8

Дандж зөвүрлэ хархларн
Дэхэд нег нашута
Делкэн авц, Катрин,
Дегд сээнэр медв.
Ода,

урд герүри
Орлцж үүрдг олн
Таньл-үзлнь, генткн,
Тагчгрж уга болв.
Назр деер Катрин
Нацхарн үлдсн мет,
Олн заагт бээвчн
Онц,

зовлнган хувацх,
Өр өвдж хармнм,
Өөрхн күн уга,
Үгэрн седкл сергэх
Үр уга болв.
Цуг төгэлндк эмтн
Цуцрлт угаһар шишлиц
Эврәннь сә хээж
Эн орчлнд бээдгиг
Элдү сээнэр медж
Экндэн хадж тодлв.
Өвчтә болвчн Адамас
Өөрхнь эндр өдрт,
Олн сай улста
Орчлнд уга болв.
Эмтнэс саглад далдлсн

Эрүн ик нуувчан
Кен дэжж, Катринд,
Келэд, Адамшиц, иткх?
Нань кенд, үнндэн,
Насни туршдан, Катрин,
Зовув, байрлув, үкүв,
Зун жилдэн жирһв,
Кенд зүркинь көндөж
Кергдгдхв? Тнимнь уга.
Ай, цуг эмтнд,
Адам, эсклэ — би,
Кен негнднь мөцгэр
Кемр эс туслхла,
Бээнүй, аль угай,
Бас йилһэс уга.
Тегэд ю хээж,
Тенэд доннсн залуһан,
Наслцхла харһсн цаглань,
Назаран кеж хайхв?
Түүгэрн кенд би
Туслх сә кехв?
Чик, буру тоолжахан
Чицнүрдж, Катрин, тигж,
Чеежләнән гүвдлдж, йилһж,
Чилгчднь шигж шиндв:
Уга, Адаман би,
Удан, шулун болв,
Эдгтлнь, үктлнь, зуг
Эн насндан хайшгов.
Эмилһнь үнтэ. Болг.
Эврәннь мөцгн бээнэлм.
Эсклэ — ик килнц.
Эвинь хээхми. Тигж,
Больницэс ирсәнәннь хөөн
Бодлж бишлһэл кеж,
Тафтин өгсн селвг

Таасгддг эс болвчи,
Талдан хаалһ бас
Тас уга гиж,
Адамин секси больнициг,
Арһ уган учрас,
Хаах шиндвр авч
Хамг цаас белдв.
Адвокатаан наар гигүлж,
Альк кергинь, яһж
Күцэхин тускар тодрхаһар
Күүндж, Катрин селвгцв.
Эврэн больницд одад
Эмчнр, эмилһнд бээх
Улсиг дуудж, шиндврннь
Учр цээлһж келв.
Газадын орнас, Японас,
Гаслң дуудсн, Адамин,
Зар сонсж, нааран,
Зовлцгас гетлхэр ирснэ
Хэрү герүри хэрх
Хаалһиннь һару, Катрин,
Эврэн даахар, тедниг
Эвлсн дууһар келв.
Өөрнь зогссн Тафт,
Өвдж зүркнь хатхлсншн,
Чирэһэн өмилһж, генткн,
Чинэһэн алдсн болв.
Хааран һархан олж
Хаалһд бедрэд белдлһнд
Хойр-һурвн долан
Хонга болзг зааж,
Үүмж, ода, Катрин
Үрүдсн улсд келв.
«Адам уга болхла —
Арһ уга» — гилдж,
Өмнк хаалһан санж,

Өвчтэ' улс шимндв.
Тус болвэго гисн
Тоолврта нааран прси
Улсин седкл шантрж,
Уудьвртж тедн дотран
Тэвлго бийсинь зовадг
Тэвсн хөвдэн хундв.
Арн уга. Цугтан
Альд хаац хээхэн,
Эдгдг эс болвчн
Энлүлсн өвдкүр баһдулм
Орм олхар тоолхла —
Орчлид уга болна.
Цагин эргид харһсн
Цаһан саната һанцхн
Адам, аш сүүлднй,
Ад гемэр гемтж.
Өр жөөлн, үннч,
Өөркдэн тусан күргх
Цаһан санатань,— жирһлин
Цаажла харһтха гисн,
Йиртмжин нуувчинэр авсн,
Йосн тиим болхву?
Иим ухан энд
Икнднь ода орв.
Тафт күүкнәннь шиндвр
Талданар бийдэн тээлв.
Жилмүд немгдсн Катрин
Жирһл, ода прж,
Эклэд меджэнэ гиж,
Эцкин байрар байрлв.
Зууран, хэрж йовад,
Зуһудсн дууһар эн:
«Эндр чн, Катрин,
Эвтөлэр эмтилэ күүндвч.
Болв хаалһин һару,

Бооца кесн биш,
Айстан чи бийдэн
Авнав гиж келвч.
Не, гем уга,
Нег чик йовдл
Дарукан бас дахулхинь
Деедс хээрлх!» — гиж,
Хээлсн седклтэ, маасхлэж,
Хэрүһинь күүкнэсн күлэв.
Мусг гиж, Катрин,
Му нүдэр хэлэж:
«Дамшлтта, ухата эцк
Даалһвринтн түрүн эцгинь
Эндр күцднь күцэсиг
Эврэн та үзвт.
Дарукиннь күцэнэ гидгнь
Даву күнд үүл.
Адамг үктлэн хайшго
Андһар өглэв», — гив.
Тафт үг келлго
Тагчгар хэврһшэн хэлэв.
«Цаг зуурт келжэнэ.
Цаараннь бээһэ бээж
Эврэн, тэвсн андһаран,
Эвдхнь лавта» — гиж,
Эс соцссн бээдлтөһэр
Эн дотран санв.
Эцкиннь уха, авц,
Элдү сөөнэр медлг
Күүкнь, сансн санаһинь,
Күцднь бас тээлв.
Тафт, зовх биш,
Тавлжахинь ода медв.
Бизһнь күрэд, ууртан
Бийэн бэрж чадлго:
«Эцк, танас сургчм:

Эндр өдрэс авн
Нег чигн селвг
Нанд бичэ өгит
Арн бээнүй, угай,
Адамиг, нанта хамднь,
Уханасн холд нарнж,
Уужм манас йовит.
Буйн болтха герүрм...
Бичэ ирит!» — гиж,
Нег мөслсн дууһар
Нээлт угаһар келв.
Эцк, күүкнэ хаалһ
Эндрэс мөцкд салв.

9

Адам гергнэсн кесгтэн
Айстан зэнг күлэж,
Аштнь эврэн бийиннь
Арһар КҮМНИГ өмнк
Аюл-һалвас гетлһж
Аврхар дотран шиндв.
Күмни хортна харал
Күрэд
— би — бомб —
Эвгоһар кевтж зүүдидэн
Эргж орндгасн унад,
Эс гихлэ толһам
Эргэд бүдрж кишсэд,
Халһрад одсн цагла —
Хээртэ һазр тарх,
Күмни жирһлин цецгэ
Күүрэд хуһрж унх,
Эмтэ тоотнь нартд
Эгрх,— гиж шугшад
Көөрк, нульмсан асхж

Кесг дэжж уульлла.
Эндэс яһад болвчи
Эрки биш орһж,
Гүн Атлантическ далад
Гүрмтэ бомбиг чивүлж,
Герлтэ назран аюлас
Гетлһхэр лавлж шиндлэ.
Өдр сө уга
Өөрнь бээж мандг
Модьрун улсиг Адам
Меклдг арһ хээв.
Больниц эргүлж чолуһар
Босхсн өндр хашаг
Давшад, медмжэн угаһар,
Давдг хаалһ тоолв.
Долан хонгтан, сөөһэрнь,
Дорһур простынь шуучж,
(Улһхдж бичкндэн олар
Умшсн дегтрмүд дөңив)
Деес төмэд утдулж,
Девшх шат кев.
Бийэн хаалһд сээнэр
Белдэд авчкснаннь хөөн,
Салц, нөөрт дурта,
Санитар манлһнд зогссн
Сө ирхлэ — Адам
Өтрлж унтсн болв.
Өр цээхин алднд
Өндөж эн босв.
Үүднэ өөр зогсжаһад,
Үүмж, эрэ түлкв,
Жингэд тернь татгдхла
Живэд арһулһнар алхж,
Хулһн гетсн миссн,
Хурһарн ишкж йовад,
Унтсн санитар давж,

Уралан үкс зүткв.
Зулж шунсн бийиннь
Зүркнэ цоклһнас манач
Чочад сервзго гиж,
Чичрж, һазаран һарв.
Деесэн цалмшиц шивж,
Деегшэн давшж өөдлэд,
Эрсэр дорагшан дөшж,
Эсго өндрэс, адһж
Нэрэдэд, күсл болсн,
Һазрт эн күрв.
Байр чеежднь асад
Бадрад герлтэд одв.
Ардан мөр үлдэшгоһар
Адһж деесэн эвкж,
Харцһуг күцднь олзлхар
Хатрад гилтэ шулудв.
Арвн алд һазрт
Ардан, ноха мөринь
Бичэ автха гиж,
Белдчкск тэмк цацв.
Баг урһмл модта
Барун үзгүр, дүнс,
Тавн дууна һазрт
Тасрад һарснаннь хөөн
Төвкнж, алхцан баһрулж,
Төгэлнд Адам хэлэв.
Нарн шицкн улав.
Наласн дала үзгдв.
Серүкн, давста аһар
Сенрэрн хамр таалв.
Жилкэн өргсн оңһс
Жирилдж усна ирмгт,
Цувлдж нинһэр һацхсн
Цаһан хунмуд мет,
Жигтэ ке дараһарн

Жисж йовхнь харвгдна.
«Зайсчир!» — гиж харарн
Зацхж Адам мөндлнэ.
Цецртси улавр буднд,
Цердлси гермүд мет,
Өдгэ цага керме
Өөрдлго ца зогсна...
Дора, көллэ наалдж,
Долахла — унд хэрүлм,
Чнихлэж, ноһанд унсн
Чиг совснши артрна.
Ики холд күриж,
Ихтиозаврмуд мет,
Уулмуд нүүрэн уһахар
Уснур өөрдсн болна.
Цах шовуд шуугж
Цаһасн элкэн үзүлж,
Өрүни нарна герлд
Өрчөн тэвэд сергэж,
Бас өдр угтж
Байрлсн болж медгднэ.
Цегэхн, өндр. чилгр
Цевр тецгр мануртж,
Йиртмжүн бээдллэ ода
Йир айтаһар ирлцнэ.
Жилв болж дуудсн
Жирһл сээхэн үзүлнэ!
Эцдэн, эргндэн мандлсн
Эцкр орчлцган харвж
Тэкмэн ташад, байрлж,
Тачкнад Адам инэв.
Нарна герл чирэһэрънь
Наадад альвлсн болв.
Герллэ чирэнь элглж
Гегэрж герлтсн болв.
Инэди герл хойр

Ики хол уцгдан
Иньг үр биш,
Икр кевтэ тедн.
Яһад гихлэ Адамни
Ярлэж маасхлэсн дүр,
Өрүни бээдл бас
Өргж ясуулсн болв.
Теңгр һазрла нинлж
Тиньгр зогсжаһад, Адам,
Өкэж ноһа таслж
Өндэж хэрү босад,
Өргж, асхрсн герлд
Өврж шилтж хэлэв.
Гилгр, одачн чингтэ,
Гилвксн нимгн көрсинь,
Негт жирһлдэн түрүн
Ноһа һээхжэх мет,
Үирчлж, дүүһөн мет,
Үмсж, түүнлэ күүндв:
«Кедү ухата болвчн
Кезэнэс ода күртл,
Күн чини нуувч
Күццднь медэд уга.
Һанцхн лавта медснь
Һазр деер чн
Маншц бас кинлж
Мандлсн орчлц кеерүлнэч!
Хээмнь, байр белглсндчн
Ханжанаһ!» — гиж келэд,
Адам талвасн чирэтэ
Алхж цааран йоһб.
Цааж болж даржасн
Цар чолу седклэснь
Авчксн мет, цогцнь
Айта кевэр гингрв.
Зөрлсн улс энүнүр

Зервк өврж хэлэнэ.
Тедид Адам маасхлэж,
Тецкэн уга сээхн
Таньлан үзсн мет,
Тави хурхан сарсалһж:
«Сэн бээти!» — гиж,
Санамр цааран давна.
Хээртэ нарн өөдлж
Халулад ирсн цагла,
Утулц халун омруһан
Уснд күргж йовх
Уулын белэр эргж
Уралан һарад ирхлэ:
Дуну болж хотаһад
Дотаран орж матисн,
Далһа шаазцгин өрэлшн,
Далан элстэ көвөд,
Негт хаврин теегт
Нееж хамтхасан делгсн
Олн зүсн өицгэ
Ончта сээхи цецгэсшн,
Цецкр, шар, хар,
Цаһан, семрү зүстэ,
Өөмхлэри өмсдг хувцта,
Өкэсн, зогссн, кевтсн,
Уснд шалвачад наадад,
Усчсн, көлврсн, һэрэдсн,
Түмн улс үзгдв.
Тулгдж Адам зогсв.
Теднэс һатц, цань,
Теңгр күрч өөдлсн
Хадта өндр уул
Харвж өмэрэн алхв.
Амрчасн улсин хэврһэр
Адһж уралан зүткж,
Хэлэцэн энд-тенд

Хайж зогсолго өтрлнэ.
Чачр дор багарн
Чаһр, хот уусн,
Делгэтэ газет деер
Дөөв, шатр тэвсн,
Хээкрлдж дөгэд шуугж
Халучрхж көзр наадсн,
Хооридан энд йириш
Хара бээхэр бурсн,
Тарһн, этцн, дундын,
Таарсн, цүүгсн, тагчг,
Кесг улсин чирэ
Кинод мет торлзна.
Бальчр нилх үрэн
Баахн эк байрлж,
Көвкр цаһан, шимтэ
Көкэн өгэд таална.
Көркхн, хөр күрсн,
Көвүн күүкн хойр,
Нег-негэи күзүдж,
Нииһэр күүндж сууна.
Күрцгтрж шатсн арста,
Күчн бульчигднй наадсн,
Урһмл модн мет
Уйин, баһ, бат,
Нүл уга, плавкта,
Нүцкн күүнэ цогцас
Үлү сээх йиртмж
Үүдәһэд уга кевтэ.
Нег тал транзистор
Ниргсн көгжм шуугулна,
Нэри дууһар радиолас
Нээжэн сээхлэ дуудна...
Зуг цаарань эн
Зургуд Адамни чееж
Күриж будцгтрад харлсн

Күнд ацаһар дарв.
Ухананнь гүүнэс, холас,
Урң гиж шатад
Саак бомбин туск
Санан дэрвкж авлв...
Инэдн, шууган улм
Икдж Адамин чикнд,
Күржцнсн далан киислһәр
Күрч, экнднь хадгдна.
Цуг үзсн хамгас
Цусн судцнднь киитрнә.
«Эдн цуһар ода
Энд күчәр цуһлулсн
Эрүл биш, донта
Энлсн улс кевтә.
Эс гиж яһж,
Инэлдж шуугсн бийсинь,
Ньыг-амрг, үрдүдтәһинь,
Һанцхн агчмин зуур
Һалв, аюл татж,
Һазр, усн, әмдрлиг,
Хаһрад уга кех
Хәврһднь намаг бәәтл,
Иин әәмиштә цагла
Инэлдж эдн байрлдв?
Арһулд, тиигтлән һанцхн
Амрчах эдн нимий?
Гертән үлдсн улснь
Гем угай? Биш!
Бүгдәр цуг әмтн,
Бүкл орн-нутг
Америк энкр төрскм,
Ад гемәр гемтж.
Дегдлж эндр лавта
Делкә доннж» — гиж,
Көөрк Адам шунж

Көлэн өтрлүлж зулв.
Ардаснь, гентки, чикиднь
«Адам!» — гиж дуудсн
Тодрха дун соңсгдж
Түлксн болж медгдв.
«Ха-ха-ха!» — гиж
«Ха» болһнарн сум
Хаад шигдэсн мет,
Хаһрж тачкнад инэснь,
Ажг уга мөн
Артурин инэди болв.
«Донта!», «Полиц!», «Бэртн!»,
«Дөңнтн!», «Алчкв!» — гисн,
Дөгэд дөөглж хээкрлдсн,
Дун нурһарнь шавдв.
Аңһуч нохасд көөгдсн
Аңгас өсгөн түргэр,
Бэргдшгоһар шиидж Адам
Бээсэн һарһад хурдлв.
Ардаснь, бэрэнэс алдрсн
Адун мет довтлж,
Адта улс цуһар,
Амнаси келэн балдалһж,
Төмр хурһта һармудан
Төвлж утдулад сунһж,
Бэрн гисн болад
Багарн көөлдсн болна.
Нег киһһэр, Адам,
Ниссн мет гүүж,
Чагчм, өндр, гилгр,
Чолун хадур күрв.
Эңклсн киһһинь соңсж
Ээмшгтэ ирвскэс зулж
Өндр модна ораһур
Өсрж түргэр давшсн
Сар-мөчн мет,

Саглхан мартж, Адам,
Адрута шовасн чолу
Атхж, цогцан өргэд,
Көлэри түшэд өндлэж
Күгдлэд дсегинэн давшж,
Цөврж цогцаснь хоожсн
Цусари мөр татад.
Альк чиги нертэ
Альпинист күрч чадшго
Өндр хадын орглд
Өөдлэд һарад одв.
Дээсэн дора үлдэж,
Давхсн кишһэн дарж,
Дээвлэд ормдан зогсж
Данаж Адам хэлэв.
Цецкр теңгр нүдиднь
Цегэрж гентки цоорад,
Зах уга гүүнднь
Зальтсн одд гилвкэд,
Соцсгдад уга сээхи
Соньн көгжмин айс
Солн болж асхрад
Сонртсн чик таалж,
Одд көгжмлэ ниилж
Ормдан, эргэд дуһрв,
Келтэс гиж теңгр
Кинсэд шамргдсн болв.
Көндрж бас һазр
Көмргдсн болад одв.
Бүлэки нигт хариһу
Бүркж нүдинь хаав...
Агчмд моньднад сергж:
«Ад-а-а-м! Ад-а-а-м!» — гиж,
Дорас хээкрж дуудсн
Ду соцж өндэв.
Хадын оран ирмагур

Өрчинь дүүргсн седкл,
Хээр уга жирһлд
Хатурж хагссн зүркинь
Девтэж, жөөлрүлж, хээлүлэд
Делү болһж уудулв.
«Олна кишгин төлө
Онц эврэннь жирһлэн,
Өршэцгүн үлмэд багтж,
Өгснэс деед хөв
Орчлд уга!» — гиж,
Онтрһу, һазр, дала,
Эргэд харвж Адам
Элк урсж келв.
Байрин нульмси нүднэснь
Бүлэки дусалар һоожв.
Һазр деер бээх
Һанцхи алдр Үни
Нуувчан ода секв:
Нульмси буднас өмннь,
Аһарас үүдэд мишэж,
Арһулхнар һанцахд ишкж,
Дурн мет авлта,
Дүцгр Сээхлэ өөрдв.
Гнигн торһн биизнь
Гилвкж асхрад эрвлэнэ.
Гейүр тунси нүднь
Гегэрж асад мандлна.
«Кембт?» — гиж Адам
Келэн эрэ көндөв.
Халун жөөлн альхан
Халхднь күргэд илж
Эвлүнэр, Адамд, Сээхлэ:
«Эклси эмдрллэ төрж
Энллһинь хораж унтрадг,
Үрглжин үри би —
Үкль», — гиж келв.

Акад юмми! төрүц
Адам сүрдсн уга.
Өврж көрхн чирәһинь,
Өдрин сээхнэс үлү
Ончта дүр, бийинь,
Ормасн көндрлго хэлэв.
«Күмни жирһлин төлө
Қишгән тәксн күүнә
Үкл, жирһл мет,
Үгин үлмэд, багтшго,
Сээхн бээж»,— гиж,
Санад, хөвдән ханж,
Уйн цаһан һаринь
Урлдан күргж үмсв.
Таалмжтаһар үкл мишэж
Талрад уга болв...
Цегәхн нимгн шилшц
Цецртж дольгарсн холас,
Гегәрж нарнас асхрсн
Герл-чивһц негт
Нәрн гингн хурһар
Нээрүлж эрә чимкж,
Һарһсн ээшц, айс
Һацхад аһарт ээрв.
Эрклүлж толһа илсн
Экин таалмж мет,
Адамн седкл таалж,
Аһар дүүргж еңсв.
Дүмбр дөлән далан
Дүңгр дүүрән усн,
Тиньгр хээртә евәгч
Теңгр хойрин хоорнд,
Герлин чивһц дахж
Геглэж увьяргсн дууг
Донһдад, хөв белглж
Дуулснь, күн биш,

Дуту угаһар цугиг
Дуудж бийүри сээхрүлсн,
Эмдрл өргж кеерүлсн,
Эрүн дурн болна.
Болв ода тингж
Бодлж Адам тааһад
Дууна эзинг олсн
Дуту тоолвр санж.
Нүднөннь өмн, дарунь,
Нүүж аһарт һацхад
Көвкр цаһан үүлн
Көвөд ирж зогсв.
Цаһан көвкр үүлнэс
Цээж артсен хувцта
Арагни заагрж һарад
Адам талагшан хэлэж,
Хааднь бээх живрэн
Хэврһшән кеж телэд,
Мисхлд «менд» гнж,
Мишэсн бээдл һарад,
Аһарар уралан авад
Арһулхнар залрж нисв.
Ончта үзгдлин чирэ
Ормдан көшж Адам
Өврж, бахтж, хэлэж,
Саатулж ду дуулад
Сээхн боожун көвү
Сагар арагни бәрсиг
Үзж, зүркнь догдлж,
Үүмж, ки давхцв.
Хонһр шар үстэ
Хөмөстэ Томас
Эмд, менд, талваж
Э угаһар марзаж,
Эцкән таньж бичкхн
Эцкр һарарн дайлв.

«Архулдти!» — гиж зальврхан

Адам, гентки, мартж,

Аһарт билрсн теднэ

Ардаснь хэлэж зогсв.

Эврэн бийднь, ода,

Ээминнь дор, хааднь,

Авргч цаһан сананднь

Арагни ханж белгисн

Жигтэ, урһжах хойр

Живр бэрж үзв.

Ора деернь, тингжэтл,

Оһтһу күржисн болв.

Хэлэхлэ: аһарт ик

Харцх мет вертолетас,

Деерэс унжулсн ут

Деесн шатар цувлдж,

Сагар атхж, хойр

Салде бууснь үзгдв.

Америкин президент лавта

Адамг хээж нааран,

Бомб керглж, салдсмуд

Буулһснь ил медгдв.

Күндтэ нер зүүвчн

Күмни өршэцһү седкл

Эс медси президентин

Эндүнь ода секгдв.

Хар санан, цагларн,

Хээртэ цаһан сананд,

Аштнь, даргдхиг тер

Ацхрсн угань илдкгдв.

Адам, живрэн сөрж,

Алтн, секгдсн, үрглжүр,

Арагниг күцхэр шиндж

Адһж уралан хурдлад,

Хэврһшэн һарарн хээвдэд.

Хадын ораһас нисв...

Ардаснь, ветролетас, Катринэ:
«Ад-а-м!» — гиж чашкурдад
Хээрсн дун йиртмж
Харлулж холд унтрв.

Эпилог

Хойр шин үкэрин
Хоорнд Катрин сууна.
«Гурвдгчнь — минн», — гиж,
Һундл угаһар шимнднэ.
Өөрхнд өндэж урһсн
Өндр модна ацмудт,
Одахн орсн хурт
Өрвлһән норһсн шовуд,
Үксн мет тагчг,
Үрүдж, бөгчиж сууна.
Деегшэн, хол бишд,
Дегц салдсмуд хавув.
Гейүртэ реквием бас
Геглзүлж көгжм татув.
Халһн, көгжмлэ ижлдсн
Харлсн, чиигтэ шовуд,
Көндрлго, ацмуд деерән,
Көшсн мет сууна.
Хэврһшән келго шилтж
Хэлэсн Катринэ нүднд
Төмр шовуд болж
Тедн икдж өснэ...
Ора болв. Теңгрт
Одд харлж бүрлзв...

1965—1970 ж.

1 руб. 13 коп.